

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ, НАУКИ И МОЛОДЕЖИ РЕСПУБЛИКИ КРЫМ

**Государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования
Республики Крым
«Крымский инженерно-педагогический университет имени Февзи Якубова»
(ГБОУВО РК КИПУ имени Февзи Якубова)**

Кафедра русской и украинской филологии

СОГЛАСОВАНО

Руководитель ОПОП

_____ Л.Л. Таймазова

17 марта 2025 г.

УТВЕРЖДАЮ

Заведующий кафедрой

_____ Н.Ф. Грозьян

17 марта 2025 г.

**ПРОГРАММА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИТОГОВОЙ АТТЕСТАЦИИ**

направление подготовки 45.03.01 Филология
профиль подготовки «Преподавание филологических дисциплин (русский язык и литература, украинский язык и литература)»

факультет филологический

Симферополь, 2025

Программа государственной итоговой аттестации для бакалавров направления подготовки 45.03.01 Филология. Профиль «Преподавание филологических дисциплин (русский язык и литература, украинский язык и литература)» составлена на основании ФГОС ВО, утвержденного приказом Министерства науки и высшего образования Российской Федерации от 12.08.2020 № 986.

Составитель

программы ГИА

Л.Л. Таймазова

подпись

Программа ГИА рассмотрена и одобрена на заседании кафедры русской и украинской филологии
от 17 февраля 2025 г., протокол № 8

Заведующий кафедрой

Н.Ф. Грозян

подпись

Программа ГИА рассмотрена и одобрена на заседании УМК филологического факультета
от 17 марта 2025 г., протокол № 7

Председатель УМК

Н.Ф. Грозян

подпись

1. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

Государственная итоговая аттестация направлена на установление соответствия уровня профессиональной подготовки выпускников требованиям ФГОС ВО.

1.1. Целью государственной итоговой аттестации по направлению 45.03.01 Филология является оценка сформированности компетенций. Итоговые аттестационные испытания предназначены для определения теоретической и практической подготовленности бакалавра к выполнению профессиональных задач, установленных федеральным государственным образовательным стандартом высшего образования.

1.2. Вид государственной итоговой аттестации по направлению. Государственная аттестация по направлению подготовки 45.03.01 Филология предусматривает сдачу государственного экзамена по следующим дисциплинам: «Русский язык и литература»; «Украинский язык и литература» и защиту выпускной квалификационной работы (ВКР – бакалаврской работы). Государственная итоговая аттестация выпускника высшего учебного заведения является обязательной и осуществляется после освоения образовательной программы в полном объеме.

1.3. Перечень компетенций, которыми должны овладеть обучающиеся в результате освоения образовательной программы

Выпускник по направлению подготовки 45.03.01 Филология с квалификацией академический бакалавр в соответствии с целями основной образовательной программы и задачами профессиональной деятельности в результате освоения данной ООП бакалавриата должен обладать следующими компетенциями:

Коды компетенций по ФГОС	Компетенции	Планируемые результаты обучения
Универсальные компетенции		
УК-1	способен осуществлять поиск, критический анализ и синтез информации, применять системный подход для решения поставленных задач	<i>УК-1.1 Знает:</i> основные источники и методы поиска информации, необходимой для решения поставленных задач, законы и формы логически правильного мышления, основы теории аргументации, сущность и основные принципы системного подхода; <i>УК-1.2 Умеет:</i> осуществлять поиск информации для решения поставленных задач и критически её анализировать; <i>УК-1.3 Владеет:</i> методами системного и критического мышления.
УК-2	способен определять круг задач в рамках поставленной цели и выбирать оптимальные способы их решения, исходя из действующих правовых норм и имеющихся ресурсов и ограничений	<i>УК-2.1 Знает:</i> основные положения теории государства и права, законодательные и нормативные документы; основные этические ограничения, принятые в обществе; методы выбора оптимального решения задач; <i>УК-2.2 Умеет:</i> формировать цели, определять круг задач в рамках поставленной цели; формировать исходные данные задачи с учётом действующих правовых норм, имеющихся ресурсов и ограничений; <i>УК-2.3 Владеет:</i> навыками анализа нормативных актов, регулирующих отношения в различных сферах жизнедеятельности.
УК-3	способен осуществлять социальное взаимодействие и реализовывать свою роль в команде	<i>УК-3.1 Знает:</i> принципы функционирования профессионального коллектива, способы социального взаимодействия в коллективе (команде); <i>УК-3.2 Умеет:</i> работая в коллективе, учитывать социальные, этнические, конфессиональные,

		культурные особенности представителей различных социальных общностей в процессе профессионального взаимодействия в коллективе (команде), толерантно воспринимать эти различия; <i>УК-3.3 Владеет:</i> приёмами эффективного взаимодействия с сотрудниками, выполняющими различные профессиональные задачи и обязанности; методиками выбора и применения форм и методов организации совместной деятельности, соответствующих возрастным и психофизиологическим особенностям обучающихся.
УК-4	способен осуществлять деловую коммуникацию в устной и письменной формах на государственном языке Российской Федерации и иностранном(ых) языке(ах)	<i>УК-4.1 Знает:</i> правила адекватного речевого поведения в различных коммуникативных ситуациях, согласно нормам изучаемого языка; <i>УК-4.2.1 Умеет:</i> осуществлять коммуникацию в устной и письменной формах на государственном(ых) языке(ах) в деловой и профессиональной сфере общения; <i>УК-4.2.2 Умеет:</i> осуществлять коммуникацию в устной и письменной формах на иностранном(ых) языке(ах) в деловой и профессиональной сфере общения; <i>УК-4.3.1 Владеет:</i> нормами устной и письменной коммуникации профессионального общения; навыками адекватного речевого, социального и межкультурного взаимодействия на иностранном(ых) языке(ах); <i>УК-4.3.2 Владеет:</i> нормами устной и письменной коммуникации профессионального общения; навыками адекватного речевого, социального и межкультурного взаимодействия на государственном(ых) языке(ах) Российской Федерации.
УК-5	способен воспринимать межкультурное разнообразие общества в социально-историческом, этическом и философском контекстах	<i>УК-5.1 Знает:</i> основные категории философии, законы исторического развития, основы межкультурной коммуникации; <i>УК-5.2 Умеет:</i> вести коммуникацию в мире культурного многообразия и демонстрировать взаимопонимание между обучающимися – представителями различных культур с соблюдением этических и межкультурных норм; <i>УК-5.3 Владеет:</i> практическими навыками анализа философских и исторических фактов, оценки явлений культуры; способами анализа и пересмотра своих взглядов в случае разногласий и конфликтов в межкультурной коммуникации.
УК-6	способен управлять своим временем, выстраивать и реализовывать траекторию саморазвития на основе принципов образования в течение всей жизни	<i>УК-6.1 Знает:</i> алгоритм совершенствования профессиональной компетенции, позволяющий использовать его для решения задач самообразования; содержание процесса самоорганизации и самообразования, особенности и технологий его реализации, исходя из целей профессионально направленных дисциплин; <i>УК-6.2 Умеет:</i> выбирать методы и приемы организации своей познавательной деятельности на основе принципов образования в течение всей жизни; самостоятельно строить процесс овладения информацией для достижения целей в

		профессиональной деятельности; использовать приобретенные знания для осуществления самостоятельных творческих форм деятельности в профессиональной сфере; <i>УК-6.3 Владеет:</i> культурой мышления и интеллектуального труда; способами корректировки целей и задач самообразования и саморазвития с учетом изменяющихся внутренних и внешних условий; приемами целеполагания во временной перспективе; способами планирования, организации, самоконтроля и самооценки для достижения целей в профессиональной сфере.
УК-7	способен поддерживать должный уровень физической подготовленности для обеспечения полноценной социальной и профессиональной деятельности	<i>УК-7.1 Знает:</i> основные средства и методы физического воспитания; значение физической культуры в жизнедеятельности человека; факторы, определяющие здоровье человека; понятие здорового образа жизни и его составляющие; <i>УК-7.2 Умеет:</i> подбирать и применять методы и средства физической культуры для совершенствования основных физических качеств; <i>УК-7.3 Владеет:</i> методами физического воспитания и укрепления здоровья для достижения должного уровня физической подготовленности к полноценной социальной и профессиональной деятельности.
УК-8	способен создавать и поддерживать в повседневной жизни и в профессиональной деятельности безопасные условия жизнедеятельности для сохранения природной среды, обеспечения устойчивого развития общества, в том числе при угрозе и возникновении чрезвычайных ситуаций и военных конфликтов	<i>УК-8.1 Знает:</i> основные природные и техногенные опасности, их свойства и характеристики; характер воздействия вредных и опасных факторов на человека и природную среду, методы и способы защиты от них; теоретические основы безопасности жизнедеятельности при ЧС и военных конфликтах; возможные последствия аварий, катастроф, стихийных бедствий и способы применения современных средств поражения; правовые, нормативно-технические и организационные основы безопасности жизнедеятельности; <i>УК-8.2 Умеет:</i> идентифицировать основные опасности среды обитания человека, оценивать риск их реализации; принимать решения по целесообразным действиям в ЧС и военных конфликтах; распознавать жизненные нарушения при неотложных состояниях и травмах; <i>УК-8.3 Владеет:</i> законодательными и правовыми основами в области безопасности и охраны окружающей среды, требованиями безопасности технических регламентов в сфере профессиональной деятельности; способами и технологиями защиты в чрезвычайных ситуациях и военных конфликтах.
УК-9	способен использовать базовые дефектологические знания в социальной и профессиональной сферах	<i>УК-9.1 Знает:</i> психофизические особенности развития детей с психическими и (или) физическими недостатками, закономерностей их обучения и воспитания, особенности применения базовых дефектологических знаний в социальной и профессиональной сферах; <i>УК-9.2 Умеет:</i> планировать и осуществлять профессиональную деятельность на основе применения базовых дефектологических знаний с различным контингентом;

		<i>УК-9.3 Владеет:</i> навыками взаимодействия в социальной и профессиональной сферах с лицами, имеющими различные психофизические особенности, психические и (или) физические недостатки, на основе применения базовых дефектологических знаний.
УК-10	способен принимать обоснованные экономические решения в различных областях жизнедеятельности	<i>УК-10.1 Знает:</i> базовые экономические понятия, объективные основы функционирования экономики, суть экономических процессов; <i>УК-10.2 Умеет:</i> обосновывать принятие экономических решений в различных областях жизнедеятельности на основе учета факторов эффективности; планировать деятельность с учетом экономически оправданных затрат, направленных на достижение результата; <i>УК-10.3 Владеет:</i> методикой анализа, расчета и оценки экономической целесообразности планируемой деятельности (проекта), его финансирования из внебюджетных и бюджетных источников.
УК-11	способен формировать нетерпимое отношение к коррупционному поведению	<i>УК-11.1 Знает:</i> действующие правовые нормы, обеспечивающие борьбу с коррупцией в различных областях жизнедеятельности; способы профилактики коррупции и формирования нетерпимого отношения к ней; <i>УК-11.2 Умеет:</i> планировать, организовывать и проводить мероприятия, обеспечивающие формирование гражданской позиции и предотвращение коррупции в социуме; <i>УК-11.3 Владеет:</i> навыками взаимодействия в обществе на основе нетерпимого отношения к коррупции.
Общепрофессиональные компетенции		
ОПК-1	способен использовать в профессиональной, в том числе педагогической, деятельности представление об истории, современном состоянии и перспективах развития филологии в целом и ее конкретной области с учетом направленности программы	<i>ОПК-1.1 Знает:</i> объекты современной филологии и аспекты их изучения, ее структуру и связи с другими науками; перспективы развития филологии в целом и ее конкретной области с учетом направленности программы; <i>ОПК-1.2 Умеет:</i> грамотно формулировать теоретические положения, связанные с филологией в целом и ее конкретной (профильной) областью; применять на практике базовые положения филологического подхода к научному исследованию в области филологии; <i>ОПК-1.3 Владеет:</i> базовыми терминопонятиями, описывающими объекты современной филологии в их истории и современном состоянии, теоретическом, практическом и методологическом аспектах; важнейшими способами применения полученных знаний в процессе теоретической и практической деятельности в области филологии; методами пополнения знаний в области филологии.
ОПК-2	способен использовать в профессиональной, в том числе педагогической, деятельности знание основных положений и концепций в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка	<i>ОПК-2.1 Знает:</i> основные положения и концепции в области общего языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации, лингвистической терминологии; <i>ОПК-2.2 Умеет:</i> идентифицировать ключевые теоретические положения языкознания, теории и истории основного изучаемого языка (языков),

	(языков), теории коммуникации	грамотно формулировать их в фундаментальных языковедческих терминах; <i>ОПК-2.3 Владеет:</i> понятийным и терминологическим аппаратом общего языкознания и теории и истории основного изучаемого языка (языков).
ОПК-3	способен использовать в профессиональной, в том числе педагогической, деятельности знание основных положений и концепций в области теории литературы, истории отечественной литературы (литератур) и мировой литературы; истории литературной критики, представление о различных литературных и фольклорных жанрах, библиографической культуре	<i>ОПК-3.1 Знает:</i> основные положения и концепции в области теории литературы, истории отечественной литературы (литератур) и мировой литературы; истории литературной критики, различных литературных и фольклорных жанров; <i>ОПК-3.2 Умеет:</i> соотносить знания в области теории литературы с конкретным литературным материалом, давать историко-литературную интерпретацию прочитанного, определять жанровую специфику литературного явления; <i>ОПК-3.3 Владеет:</i> основной литературоведческой терминологией, умением применять литературоведческие концепции к анализу литературных, литературно-критических и фольклорных текстов.
ОПК-4	способен осуществлять на базовом уровне сбор и анализ языковых и литературных фактов, филологический анализ и интерпретацию текста	<i>ОПК-4.1 Знает:</i> методы сбора и анализа языковых и литературных фактов; методики филологического анализа языкового материала и интерпретации текстов различных типов; <i>ОПК-4.2 Умеет:</i> аргументированно репрезентировать результаты анализа собранных языковых и литературных фактов, интерпретации текстов различных типов; <i>ОПК-4.3 Владеет:</i> навыками анализа языковых и литературных фактов, интерпретации текстов разных типов и жанров на основе существующих методик.
ОПК-5	способен использовать в профессиональной, в том числе педагогической, деятельности свободное владение основным изучаемым языком в его литературной форме, базовыми методами и приемами различных типов устной и письменной коммуникации на данном языке	<i>ОПК-5.1 Знает:</i> языковые средства всех уровней основного изучаемого языка для выражения логической и эмоционально-оценочной информации в любой коммуникативной ситуации; средства организации и построения связанного текста; <i>ОПК-5.2 Умеет:</i> выявлять литературные и нелитературные элементы основного изучаемого языка, уместно использовать их в собственной устной и письменной речи; <i>ОПК-5.3 Владеет:</i> коммуникативными тактиками, методами и приемами успешного решения коммуникативных задач любой сложности в различных коммуникативных ситуациях.
ОПК-6	способен решать стандартные задачи по организационному и документационному обеспечению профессиональной деятельности с применением современных технических средств, информационно-коммуникационных технологий и с учетом требований информационной безопасности	<i>ОПК-6.1 Знает:</i> документационное обеспечение профессиональной деятельности с учетом требований информационной безопасности; <i>ОПК-6.2 Умеет:</i> использовать в профессиональной деятельности алгоритмы решения стандартных организационных задач; <i>ОПК-6.3 Владеет:</i> навыками применения современных технических средств и информационно-коммуникационных технологий для решения задач профессиональной деятельности.

Профессиональные компетенции		
<i>в научно-исследовательской деятельности</i>		
ПК-1	способность применять полученные знания в области теории и истории основного изучаемого языка (языков) и литературы (литератур), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста в собственной научно-исследовательской деятельности	<i>ПК-1.1.1 Знает:</i> базовые понятия в области теории и истории основного изучаемого языка (языков), теории коммуникации, филологического анализа и интерпретации текста; <i>ПК-1.1.2 Знает:</i> основные этапы развития теории и истории литературы (литератур), периодизацию, представлять ее целостную картину; <i>ПК-1.2.1 Умеет:</i> комплексно описывать языковые явления на всех уровнях изучаемого языка с использованием необходимого терминологического аппарата <i>ПК-1.2.2 Умеет:</i> комплексно описывать лексический и грамматический строй иностранного языка с использованием терминологии; анализировать эмпирический материал с использованием методов общего лингвистического анализа для предупреждения межъязыковой интерференции; <i>ПК-1.2.3 Умеет:</i> выделять основные черты литературы (литератур), определяющие ее (их) место и роль в национальной и мировой культуре; <i>ПК-1.3 Владеет:</i> навыками ведения научно-исследовательской деятельности в избранной области филологии.
ПК-2	способность проводить под научным руководством локальные исследования на основе существующих методик в конкретной узкой области филологического знания с формулировкой аргументированных умозаключений и выводов	<i>ПК-2.1 Знает:</i> существующие методики в избранной области филологического знания для проведения локальных научных исследований; <i>ПК-2.2 Умеет:</i> строить умозаключения и выводы в конкретной узкой области филологического знания; <i>ПК-2.3 Владеет:</i> методиками проведения локальных исследований в избранной области филологического знания с формулировкой аргументированных умозаключений и выводов.
ПК-3	владение навыками подготовки научных обзоров, аннотаций, составления рефератов и библиографий по тематике проводимых исследований, приемами библиографического описания; знание основных библиографических источников и поисковых систем	<i>ПК-3.1 Знает:</i> алгоритм подготовки научных обзоров, аннотаций, составления рефератов и библиографий по тематике проводимых исследований; требования к оформлению научных работ согласно государственным стандартам; основные библиографические источники и поисковые системы; <i>ПК-3.2 Умеет:</i> составлять и оформлять в письменной форме результаты проводимых научных исследований в соответствии с требованиями, предъявляемыми к подобного рода исследованиям; использовать основные библиографические источники и поисковые системы в своей научно-исследовательской работе; <i>ПК-3.3 Владеет:</i> навыками подготовки научных обзоров, аннотаций, составления рефератов и библиографий по тематике проводимых исследований.
ПК-4	владение навыками участия в научных дискуссиях, выступления с сообщениями и докладами, устного, письменного и виртуального	<i>ПК-4.1 Знает:</i> алгоритм подготовки доклада (выступления) по результатам собственных исследований в конкретной предметной области; приемы участия в научных дискуссиях и стратегии поведения при демонстрации результатов

	(размещение в информационных сетях) представления материалов собственных исследований	проведенного исследования; <i>ПК-4.2 Умеет:</i> использовать информационные ресурсы и информационно-коммуникативные технологии для презентации результатов научного исследования; размещать результаты проведенного исследования в информационных сетях; <i>ПК-4.3 Владеет:</i> понятийным аппаратом изучаемых дисциплин; научной речью при оформлении результатов собственных исследований в определенной области научного знания; стратегиями выступления с научными докладами и участия в научных дискуссиях по проблемам исследования
<i>в педагогической деятельности</i>		
ПК-5	способность к проведению учебных занятий и внеклассной работы по языку и литературе в организациях основного общего, среднего общего и среднего профессионального образования	<i>ПК-5.1 Знает:</i> образовательный стандарт и программы среднего общего образования, среднего профессионального образования и дополнительные общеобразовательные и профессиональные программы соответствующего уровня; <i>ПК-5.2 Умеет:</i> строить урок на основе активных и интерактивных методик, проводить уроки по языку и литературе с детьми соответствующего возраста; <i>ПК-5.3 Владеет:</i> психолого-педагогическими и методическими основами преподавания филологических дисциплин.
ПК-6	умение готовить учебно-методические материалы для проведения занятий и внеклассных мероприятий на основе существующих методик	<i>ПК-6.1 Знает:</i> требования к организационно-методическому и организационно-педагогическому обеспечению основных и дополнительных образовательных программ, программ среднего профессионального образования, а также внеклассных мероприятий; <i>ПК-6.2 Умеет:</i> планировать урочную деятельность и внеклассные мероприятия на основе существующих методик; <i>ПК-6.3 Владеет:</i> навыками выбора оптимальных методов и методик преподавания при планировании урока.
ПК-7	готовность к распространению и популяризации филологических знаний и воспитательной работе с обучающимися	<i>ПК-7.1 Знает:</i> многообразие направлений филологического знания на этапе современного развития гуманитарных наук; приемы и способы популяризации филологических знаний среди обучающихся; <i>ПК-7.2 Умеет:</i> применять на практике приемы и способы популяризации филологических знаний среди обучающихся посредством организации воспитательной работы; <i>ПК-7.3 Владеет:</i> приемами актуализации филологических знаний при организации профориентационной и воспитательной работы с обучающимися.
<i>в прикладной деятельности:</i>		
ПК-8	владение базовыми навыками создания на основе стандартных методик и действующих нормативов различных типов текстов	<i>ПК-8.1 Знает:</i> стандартные методики и действующих нормативы для создания различных типов текстов; <i>ПК-8.2 Умеет:</i> создавать на основе существующих методик тексты различных типов и жанров, в том числе для размещения на веб-сайтах и в соцсетях, для публикации в СМИ; <i>ПК-8.3 Владеет:</i> навыками создания на основе

		стандартных методик и действующих нормативов различных типов текстов.
ПК-9	владение базовыми навыками доработки и обработки (например, корректура, редактирование, комментирование, реферирование, информационно-словарное описание) различных типов текстов	<i>ПК-9.1 Знает:</i> основы стилистики, редактирования и редактирования, имеет представление о словарях и справочниках в избранной сфере профессиональной деятельности; <i>ПК-9.2 Умеет:</i> редактировать, редактировать, реферировать различные типы текстов; <i>ПК-9.3 Владеет:</i> навыками доработки и обработки (например, корректура, редактирование, комментирование, реферирование, информационно-словарное описание) различных типов текстов.

2. ТРЕБОВАНИЯ К ПРОВЕДЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЭКЗАМЕНА

К экзамену допускаются лица, завершившие полный курс обучения и успешно прошедшие все предшествующие аттестационные испытания, предусмотренные учебным планом.

Прием государственного экзамена по направлению подготовки осуществляет государственная экзаменационная комиссия.

Программа государственного итогового экзамена доводится до сведения студентов не позднее, чем за месяц до предполагаемой даты экзамена. Обсуждение и окончательное оценивание ответов студента экзаменационная комиссия проводит на закрытом заседании, определяя итоговую оценку – «отлично», «хорошо», «удовлетворительно», «неудовлетворительно».

Решение об оценке знаний студента принимается государственной экзаменационной комиссией открытым голосованием простым большинством членов комиссии, участвующих в заседании.

Результаты экзамена доводятся до студента сразу после закрытого заседания экзаменационной комиссии.

3. СОДЕРЖАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЭКЗАМЕНА

Комплексный государственный экзамен по русскому языку и литературе по специальности 45.03.01. Филология является не только ответственным моментом проверки теоретических знаний и практических навыков по русскому языку и литературе, но и важным, завершающим, этапом в подготовке специалиста для общеобразовательной школы.

В программу комплексного государственного экзамена включены основные темы по истории русского литературного языка, по фонологии, лексикологии, словообразованию, морфологии, синтаксису современного русского языка, истории русской литературы.

При составлении экзаменационных билетов в первый вопрос включен материал по истории русской литературы, во второй – по современному русскому языку и его истории, в третий – все виды лингвистического разбора.

Предложение для анализа – это совокупность разных типов разбора: фонетического, словообразовательного, по составу, морфологического и синтаксического. При анализе предложения проверяются орфографические и пунктуационные навыки. Для разбора рекомендуется текст, который состоит из одного простого или сложного предложения объемом в 25-40 слов.

Образец билета

ГБОУВО РК «КРЫМСКИЙ ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ
ФЕВЗИ ЯКУБОВА»

Образовательно-квалификационный уровень бакалавр

Направление подготовки 45.03.01 Филология.

Профиль: Преподавание филологических дисциплин

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКЗАМЕН русский язык и литература

ЭКЗАМЕНАЦИОННЫЙ БИЛЕТ №1

1. «Повесть временных лет» как выдающееся произведение литературы Киевской Руси. Сюжеты, идеи, образы.
2. Основные понятия лексикографии: словник, словарная статья, объем словаря.
3. Расставьте знаки препинания, выполните синтаксический разбор предложения и проведите анализ подчеркнутых слов:
 - 1 – фонетический,
 - 2 – морфемный и словообразовательный,
 - 3 – морфологический.

Седа́я роса покрыла² травы и первые жаворонки звенели высоко-высоко в полусумрачной воздушной бездне откуда ...смотрела³ крупная³ последняя звезда¹ (И. Тургенев).

Утверждено на заседании ученого совета филологического факультета
Протокол № ____ от, „____” _____ 20____ г.

Утверждено на заседании кафедры русской и украинской филологии
Протокол № ____ от, „____” _____ 20____ г.

Заведующий кафедрой _____ ФИО

ВОПРОСЫ К ЭКЗАМЕНУ:

Русский язык

1. Фонетика как раздел науки о языке. Предмет и задачи фонетики.
2. Сегментные фонетические единицы.
3. Суперсегментные фонетические единицы.
4. Принципы фонетической транскрипции.
5. Артикуляционная характеристика гласных звуков.
6. Артикуляционная характеристика согласных звуков.
7. Позиционные фонетические процессы.
8. Комбинаторные фонетические процессы.
9. Сильные и слабые позиции согласных звуков.
10. Лексикология как раздел науки о языке. Предмет и задачи лексикологии.
11. Слово как единица лексической системы языка, его функции и признаки.
12. Лексическое значение слова. Типы лексических значений.
13. Однозначные и многозначные слова. Прямое и переносное значения слова. Типы переносных значений (метафора и метонимия).
14. Лексика с точки зрения ее происхождения.
15. Лексика с точки зрения сферы ее употребления.
16. Лексика с точки зрения ее активного и пассивного запаса.
17. Лексикография как раздел науки о языке. Типы словарей.
18. Понятие о фразеологии и фразеологизмах. Классификация фразеологизмов по степени семантической слитности.
19. Морфемика и словообразование как особый раздел языкознания: предмет, задачи, аспекты исследования и место в системе лингвистических дисциплин.
20. Понятие о морфеме; алломорфы и варианты морфемы.
21. Морфемный анализ слова: принципы и процедуры его проведения.

22. Понятие производного слова. Словообразовательная пара, словообразовательная цепочка, словообразовательная парадигма.
23. Цель словообразовательного анализа, его отличие от морфемного и формообразовательного.
24. Морфология как раздел науки о языке, предмет и задачи морфологии.
25. Имя существительное как часть речи. Лексико-грамматические разряды имен существительных.
26. Особенности категорий рода, числа и падежа имен существительных.
27. Имя прилагательное как часть речи. Лексико-грамматические разряды имен прилагательных. Вопрос о порядковых прилагательных.
28. Местоимение как часть речи. Разряды местоимений по категориальной и грамматической соотносительности с другими частями речи.
29. Имя числительное как часть речи. Разряды имен числительных по значению и структуре.
30. Глагол как часть речи. Неопределенная форма глагола: значение и синтаксические функции. Спряжение глаголов: способы определения.
31. Две основы глагола. Категория вида: семантические и грамматические особенности глаголов совершенного и несовершенного вида.
32. «Гибридные» лексико-грамматические классы слов: причастие и деепричастие.
33. Наречие как часть речи. Разряды наречий по значению.
34. Служебные части речи: предлог, союз, частица.
35. Синтаксис как раздел науки о языке, предмет и задачи синтаксиса. Основные синтаксические единицы.
36. Словосочетание как единица синтаксиса. Типы словосочетаний. Виды связи слов в словосочетании (согласование, управление и примыкание).
37. Предложение как основная синтаксическая единица. Классификация простых предложений.
38. Главные члены двусоставного предложения и их выражение (подлежащее и сказуемое). Типы сказуемых.
39. Второстепенные члены предложения.
40. Типы односоставных предложений, их дифференциальные признаки. Неполные предложения.
41. Простые осложненные предложения: однородные члены предложения, обращение, вводные слова и предложения, обособленные обороты.
42. Понятие о сложном предложении. Классификация сложных предложений. Сложносочиненные предложения, знаки препинания в них.
43. Сложноподчиненные предложения: типы и их структура.
44. Основные типы бессоюзных сложных предложений. Структурно-смысловые отношения между предикативными частями бессоюзного сложного предложения.
45. Прямая и косвенная речь. Знаки препинания при прямой речи.

Русская литература

1. «Повесть временных лет» как литературный памятник Киевской Руси: идейно-тематическое и стилевое своеобразие; герои. Жанр летописи и его особенности.
2. «Слово о полку Игореве»: сюжетно композиционное решение основной идеи; характеры и поступки героев.
3. Жанр жития и его эволюция в литературе Древней Руси: (варианты жития о Борисе и Глебе, «Житие Феодосия Печерского», «Житие Александра Невского», «Житие Сергия Радонежского»). «Житие протопопа Аввакума» и старообрядческая литература XVII в.: отражение социальных противоречий эпохи; жанровые особенности; образ Аввакума.
4. Одическое творчество М. В. Ломоносова: жанр оды; виды ломоносовских од; структура; язык и стиль; программный характер торжественных од М. Ломоносова.

5. Комедия Д. И. Фонвизина «Недоросль» – первая социально-политическая комедия в русской литературе.
6. Одическое творчество Г. Р. Державина: разрушение поэтики классицистической оды. Цикл од о Фелице.
7. Идеино-художественное своеобразие повести Н. М. Карамзина «Бедная Лиза».
8. Романтическая поэзия В. А. Жуковского. Жанры романтической элегии («Сельское кладбище», «Вечер») и дружеского послания. Жанр баллады; циклы баллад В. Жуковского; романтическое двоемирие поэта.
9. Комедия А. С. Грибоедова «Горе от ума». Проблематика, характер конфликта.
10. «Южные поэмы» А. С. Пушкина: романтический мир и зарождение реалистических тенденций.
11. Роман А. С. Пушкина «Евгений Онегин»: история создания, особенности жанра, образ автора; автор и герой.
12. «Повести Белкина» А. С. Пушкина: особенности циклизации; образ Ивана Петровича Белкина.
13. Романтические поэмы М. Ю. Лермонтова («Мцыри», «Демон»).
14. М. Ю. Лермонтов – создатель психологического романа. «Герой нашего времени».
15. Сатирический пафос, гротескность сюжета и реализм характеров комедии Н. В. Гоголя «Ревизор».
16. «Мертвые души» Н. В. Гоголя: жанровое своеобразие (лирические отступления), композиция и стиль; проблематика.
17. Общественно-литературные течения 1840-х гг.: философско-эстетические взгляды славянофилов и западников; «натуральная школа» (история возникновения и развития; круг писателей, художественная платформа; жанровая структура, основные сборники).
18. Идеино-тематические направления творчества И. С. Тургенева: повести о любви, романы о русской интеллигенции, мистические повести, стихотворения в прозе.
19. Идеино-художественное своеобразие повестей И. С. Тургенева о любви: специфика психологизма, система персонажей, философская основа (на примере повести «Вешние воды»).
20. Жанровое своеобразие, поэтика и проблематика романа Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». Преступление Раскольникова и средства его художественного развенчания в романе.
21. Идеино-художественное своеобразие рассказов Ф. М. Достоевского «Мальчик у Христа на елке», «Кроткая».
22. Творческая история романа-эпопеи Л. Н. Толстого «Война и мир». Принципы работы с историческим материалом. Историко-философская концепция Л. Н. Толстого.
23. Позднее творчество Л. Н. Толстого. Идеино-художественное своеобразие повести «Крейцера соната»: система персонажей, публицистическое начало повести, восприятие современниками.
24. Поэзия Ф. И. Тютчева: темы – мотивы – образы.
25. Бытовое, комическое и трагедийные начала драматургии А. П. Чехова. Новаторство Чехова-драматурга.
26. Жанровая система и драматургические принципы А. Н. Островского. Язык и стиль его произведений (на примере комедии «Праздничный сон – до обеда»).
27. Русский национальный характер в литературе конца XIX–начала XX веков (М. Горький, И. А. Бунин, И. С. Шмелев).
28. Литература Серебряного века. Символизм как явление литературы и культуры. Его эстетическая теория и практика, пути эволюции (К. Бальмонт, А. Блок, Ин. Анненский, В. Брюсов и др.).
29. Литература Серебряного века. Поэтика акмеизма и творческая индивидуальность поэта: (О.Э. Мандельштам, А.А. Ахматова, Н.С. Гумилев).
30. Литература Серебряного века. Понятие об авангарде. Футуристическая эстетика и поэтическая практика (В. В. Маяковский, Вел. Хлебников и др.).

31. Черты экспрессионизма в литературе начала XX века. Проза и драматургия Л. Н. Андреева как воплощение новых художественных принципов.
32. Темы и образы юмористики и сатиры 1900–1920-х годов (А. Аверченко, С. Черный, Н. Тэффи, М. Зощенко, И. Ильф и Е. Петров).
33. Творчество С. А. Есенина в контексте новокрестьянской литературы 1910-х–1930-х годов.
34. Творчество М. Горького как явление русского художественного и общественного сознания XX века.
35. Роман М. А. Шолохова «Тихий Дон». Концепция истории, система образов, своеобразие композиции. Жанровые признаки романа-эпопеи.
36. Реализм и его эстетические принципы в литературе XX столетия. Творчество А. Н. Толстого, М. Горького, Л. М. Леонова (по выбору экзаменуемого). Социалистический реализм как эстетический феномен.
37. Творчество М. А. Булгакова в литературном контексте первой половины XX столетия.
38. Роман Б. Л. Пастернака «Доктор Живаго» и его место в литературе первой половины XX столетия.
39. Оттепель. А. Т. Твардовский – поэт и редактор журнала «Новый мир».
40. Роль поэзии в литературе и культурно-общественной жизни 1960-х–1970-х гг.: «эстрадная» поэзия, «тихая» лирика, авторская песня.
41. Феномен «деревенской прозы» второй половины XX века. Творчество В. Г. Распутина, В. И. Белова, В. М. Шукшина и др.
42. «Военная» проза как литературное явление. Творчество Ю. В. Бондарева, Г. Я. Бакланова, Г. Н. Владимова, В. П. Астафьева и др.
43. «Городская» проза как социокультурное явление. «Московские повести» Ю. В. Трифонова.
44. Драматургия второй половины XX века. Тенденции развития. Театр А. В. Вампилова и его влияние на последующую драматургию.
45. Понятие о «лагерной» прозе («Колымские рассказы» В. Шаламова, А. Солженицын «Архипелаг ГУЛАГ»).

Український язык

1. Сучасна українська літературна мова як предмет наукового вивчення. Місце української мови серед інших слов'янських мов.
2. Фонетика та фонологія української мови як два аспекти вивчення звукових одиниць мови. Поняття фонем. Варіанти та варіації фонем. Фази артикуляції окремого звука.
3. Склад голосних і приголосних фонем сучасної української мови. Їх класифікація і характеристика. Комбінаторні та позиційні модифікації голосних фонем.
4. Взаємодія звуків у мовному потоці (акомодация, асиміляція, дисиміляція, метатеза, протеза).
5. Типи та різновиди чергування голосних фонем в українській мові (у-в; і-й; о-а; і-а; і-и; а-у; о, е з і та з Ю; е з о після шиплячих та й; чергування голосних у коренях дієслів та ін.).
6. Типи та різновиди чергувань приголосних фонем. Чергування приголосних з Ю (спрощення).
7. Склад як найменша мовна одиниця. Складотвірчі властивості звуків. Нескладотвірні голосні. Типи складів. Теорія та правила складоподілу. Поняття складу у науковій літературі та в шкільному курсі.
8. Поняття про орфоепію. Основні орфоепічні норми сучасної української літературної мови та їх суспільне значення.
9. Графіка української мови. Український алфавіт. Співвідношення між літерами українського алфавіту і фонемами української мови. Небуквені знаки української графіки.

10. Орфографія української мови та її співвідношення з графікою та орфоепією. З історії українського правопису. Принципи українського правопису. Проблеми удосконалення сучасного українського правопису.
11. Лексикологія як наука про словниковий склад мови. Слово як одиниця лексичного рівня мови. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень слова. Способи утворення переносних значень. Метафора як вид перенесення назв. Метонімія як вид перенесення назв. Продуктивні моделі метонімічних перенесень.
12. Омонімія та її виникнення. Типи лексичних омонімів в українській мові. Проблеми розмежування омонімів та полісемії. Паронімія та причини виникнення паронімічних слів. Паронімія та паронімазія.
13. Синоніми, їх роль та місце в лексико-семантичній системі. Типи синонімів та синонімічних рядів. Джерела лексичної синонімії. Словники синонімів. Перифрази та евфемізми як особливий тип синонімів.
14. Антонімія в українській мові. Типи антонімів за структурою і семантичною сутністю протилежності. Словники антонімів.
15. Сильова диференціація лексики української мови. Міжсильова і стилістично забарвлена лексики. Лексика обмеженого вживання у літературній мові: діалектизм, жаргонізм, вульгаризм, арготизм та просторічна лексика.
16. Активний і пасивний склад української лексики. Застарілі слова (історизми та архаїзми) та особливості їх вживання. Неологізми та їх різновиди за творенням і вживанням. Індивідуально-авторські неологізми.
17. Фразеологія української мови. Поняття фразеологічної одиниці. Спільне та відмінне між словом, словосполученням і фразеологізмом. Тематичні групи, походження та джерела українських фразеологізмів.
18. Лексикографія як розділ мовознавства. Основні тенденції розвитку української лексикографії на сучасному етапі. Типи словників.
19. Морфема як одиниця мови. Морфема і слово. Морфема – морф. Варіанти морфем. Кореневі та афіксальні морфемі. Поняття нульового афікса. Морфемна будова слова. Принципи і завдання морфемного та словотвірного аналізу.
20. Поняття про словотвір та зв'язок його з морфемікою, морфологією та лексикологією. Поняття чистої та суплетивної основи. Похідні і непохідні слова. Способи словотвору.
21. Загальне значення іменника і його граматичні ознаки. Граматичні категорії іменника. Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни.
22. Значення прикметника, його граматичні ознаки. Семантичні групи прикметників. Ступені порівняння прикметників. Категорія роду, числа та відмінка прикметників. Повні та короткі прикметники, тверда й м'яка групи прикметників.
23. Загальна характеристика займенника як частини мови. Розряди займенників за значенням. Граматичні категорії займенників. Особливості відмінювання та творення займенників.
24. Загальна характеристика дієслова як частини мови. Інфінітив. Дві основи дієслова. Видові пари. Дієслівна категорія часу. Творення форм часу.
25. Типи дієвідмін. Дієслова I та II дієвідміни й атематичні дієслова. Розрізнення дієвідмін за морфологічними ознаками інфінітива.
26. Дієприкметник як проміжний розряд між дієсловом і прикметником. Синтаксична роль дієприкметника. Активні й пасивні дієприкметники та їх творення. Безособові форми дієприкметникового походження на -но, -то та їх синтаксична роль.
27. Дієприслівник як проміжний розряд між дієсловом і прислівником. Синтаксична роль дієприслівника. Утворення дієприслівників.
28. Визначення прислівника. Морфологічні ознаки прислівників та їх синтаксична роль. Групи прислівників за значенням. Групи прислівників за походженням. Ступені порівняння прислівників.
29. Питання про місце числівників у системі частин мови. Визначення числівника. Поділ числівників за значенням. Поділ числівників за будовою. Відмінювання числівників різних розрядів.

30. Прийменник, його морфологічна структура та функції в реченні. Прийменники первинні та вторинні. Правопис прийменників.
31. Сполучник, його морфологічна структура та синтаксичні функції. Сполучники та сполучні слова. Правопис сполучників.
32. Визначення вигука. Типи вигуків за значенням і вживанням. Розряди вигуків за походженням. Перехід самостійних слів і словосполучень у вигуки. Синтаксичні функції вигуків. Звуконаслідувальні слова.
33. Словосполучення як синтаксична одиниця. Словосполучення і слово. Словосполучення і речення. Типи синтаксичних зв'язків слів у словосполученнях. Національна специфіка словосполучень.
34. Речення як синтаксична одиниця. Типи та різновиди простих речень за синтаксичною структурою і вживанням: односкладні – двоскладні, повні – неповні, поширені – непоширені, розповідні, питальні, спонукальні, стверджувальні – заперечні, окличні.
35. Поняття про члени речення. Головні члени речення, їх різновиди та морфологічне вираження. Другорядні члени речення, їх різновиди та морфологічне вираження.
36. Односкладні речення та їх типи і різновиди. Неповні речення в системі синтаксичних одиниць. Типи неповних речень. Парцельовані конструкції.
37. Ускладнене просте речення. Однорідні члени речення та узагальнювальні слова при них.
38. Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Умови відокремлення другорядних членів. Відокремлені означення, додатки, обставини.
39. Вставні і вставлені слова в реченні. Значення і граматичне їх вираження. Звертання. Значення і способи вираження звертання.
40. Поняття про складне речення. Засоби поєднання частин складного речення. Складносурядне речення. Різновиди складносурядних речень.
41. Поняття про складнопідрядне речення. Засоби поєднання частин у складнопідрядному реченні. Принципи класифікації складнопідрядних речень. Їх типи та різновиди. Пунктуація у складнопідрядному реченні.
42. Поняття про безсполучникове складне речення. Класифікація складних безсполучникових речень. Пунктуація у безсполучникових складних реченнях.
43. Складні речення ускладненої конструкції, утворені на основі кількох видів зв'язку або неодноразовим повторенням одного виду зв'язку як комбінації мінімальних конструкцій. Складні синтаксичні конструкції.
44. Засоби передачі чужого мовлення. Пряме, непряме і невластиве пряме мовлення.
45. Пунктуація. Принципи української пунктуації. Система розділових пунктуаційних знаків в українській мові. Стилїстичне використання засобів пунктуації.

Українська література

1. Жанрова система українського фольклору. Особливості використання фольклорних традицій в різні періоди розвитку літератури.
2. Поняття літературного роду й жанру, важливість їх врахування при аналізі літературного твору.
3. Праслов'янська міфологія та її значення в розвитку української літератури.
4. Християнізація Русі та її значення в розвитку української культури і літератури.
5. Біблія як літературна пам'ятка, її структура, стилістика, особливості біблійної міфології. Роль і значення Біблії в розвитку європейської культури. Рецепція біблійних мотивів та образів в українській літературі.
6. Перекладна література Київської Русі, її жанрова система, стильова специфіка.
7. Давньоруські літописи і їх роль в розвитку української літератури.
8. «Слово о полку Ігоревім» – визначна пам'ятка давньої української літератури.
9. Ренесансні тенденції в українській літературі XIV–XVI ст. Латиномовна поезія (Юрій Дрогобич, Павло Русин, Себастьян Кленович, Симон Пекалід).
10. Полемічна література кінця XVI ст. Творчість І. Вишенського.
11. Бароко як літературний напрямок, його роль у розвитку української культури та літератури XVII–XVIII століть.

12. Життєвий і творчий шлях Григорія Сковороди, значення творчості поета й філософа в розвитку української культури.
13. Творчість І. П. Котляревського, її роль у становленні нової української літератури.
14. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко – перший прозаїк нової української літератури.
15. Особливості утвердження й розвитку українського романтизму, школи українських письменників-романтиків.
16. Драматизм життєвого і творчого шляху Тараса Шевченка. Періодизація творчості митця, значення його багатогранної діяльності.
17. Творчість Т. Г. Шевченка періоду «Трьох літ».
18. Багатогранність творчої спадщини П. О. Куліша. Роман «Чорна рада» і його роль в розвитку української прози.
19. Класичний реалізм (позитивізм) як провідний напрямок європейської художньої культури середини ХІХ ст. Утвердження і шляхи розвитку класичного реалізму в українській літературі.
20. Тематичні обрії, жанрово-стильові особливості прози І. С. Нечуя-Левицького.
21. Творчість Панаса Мирного і її роль в розвитку класичного реалізму в українській літературі.
22. Український театр і драматургія другої половини ХІХ ст. Творчість Марка Кропивницького, Михайла Старицького, Івана Карпенка-Карого.
23. Багатогранність творчої спадщини Івана Франка.
24. Модернізм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Течії раннього модернізму.
25. Крим у житті й творчості Лесі Українки.
26. Модерне трактування української міфології та фольклору у творчості Лесі Українки. Драма-феєрія «Лісова пісня».
27. Кримські мотиви в творчості Михайла Коцюбинського.
28. Розвиток жанрів малої прози в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.
29. Життєвий і творчий шлях В. К. Винниченка.
30. Шляхи розвитку української літератури у 20–30-х роках ХХ ст.
31. Художній світ Павла Тичини. Значення поетичної збірки «Сонячні кларнети».
32. Драматургія Миколи Куліша, її новаторський характер.
33. Настрєво-аналітична проза Валеріана Підмогильного. Роман «Місто».
34. Творчість українських поетів-неокласиків – визначене явище літератури 20–30-х років ХХ ст.
35. Остап Вишня – майстер сатири і гумору.
36. Творча спадщина Олександра Довженка.
37. Пісенна лірика Андрія Малишка.
38. Жанр історичного роману в українській літературі ХХ ст. Творчість Павла Загребельного.
39. Література української діаспори в другій половині ХХ ст. Нью-Йоркська поетична школа.
40. Творчі пошуки українських письменників-шістдесятників.
41. Лірика і поетичний епос Ліни Костенко. Автор і його присутність у художньому творі.
42. Київська школа поетів та її роль в розвитку української літератури у 70–90-х роках ХХ ст.
43. Поетична творчість Василя Голобородька, своєрідність трактування фольклорних мотивів у ліриці автора.
44. Постмодернізм як провідний художній напрямок кінця ХХ – початку ХХІ ст. Особливості його утвердження й розвитку в українській літературі.
45. Творчі пошуки літературного угруповання «Бу-ба-бу».

4. МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

4.1. Программа государственного итогового экзамена.

Основная и дополнительная литература.

І. СОВРЕМЕННЫЙ РУССКИЙ ЯЗЫК

Фонетика

Фонетика как раздел науки о языке. Сегментные и суперсегментные единицы русского языка. Их фонетическая и функциональная характеристика. Артикуляционная классификация звуков. Различные классификации русских согласных (А.А. Реформатский, М.В. Панов, Л.Л. Буланин). Акустическая классификация звуков (Р. Якобсон, Г. Фант, М. Халле). Слог. Суперсегментные единицы (интонация, ударение). Основные характеристики слога. Различные концепции слога. Принципы слогоделения. Фонология. Понятие фонемы. Различные точки зрения на определение фонемы. Звук речи, звукотип, фонема. Понятие позиции. Позиционные и непозиционные (исторические) чередования звуковых единиц. Понятие сильной и слабой позиций. Позиция нейтрализации; гиперфонема. Основные принципы Ленинградской и Московской фонологических школ. Фонетическая и фонологическая транскрипция. Техника выполнения транскрипции (преобразование фонетической транскрипции в фонематическую). Типология письменных знаков. Графика, орфография и орфоэпия. Звук и буква. Фонема и графема. Обозначения твердых и мягких фонем русского языка. Принципы русской орфографии. Основные правила русской орфографии с точки зрения ее основного принципа. Реформы русского письма.

Основная литература

1. Аванесов Р. И. Русское литературное произношение. 6-е изд. – М., 1984.
2. Брызгунова Е. А. Звуки и интонация русской речи. 5-е изд. – М., 1983.
3. Иванова В. Ф. Современная русская орфография. – М., 1991.
4. Касаткин Л. Л. Фонетика. Графика и орфография // Современный русский литературный язык / Под ред. П. А. Леканта. 3-е изд. – М., 1996.
5. Панов М. В. Фонетика // Современный русский язык / под ред. В. А. Белошапковой. 2-е изд. – М., 1989.

Дополнительная литература

1. Бондарко Л. В., Лербицкая Л. А., Година М. В. Основы общей фонетики. – СПб., 1991.
2. Каленчук М. Л., Касаткина Р. Ф. Побочное ударение и ритмическая структура русского слова на словесном фразовом уровнях // Вопросы языкознания. – 1993. – № 4.
3. Каленчук М. Л., Касаткина Р. Ф. Словарь трудностей русского произношения. – М., 1996.
4. Касаткина Л. Л., Клобуков Е. В., Лекант П. А. Краткий справочник по современному русскому языку. 2-е изд. – М., 1995.
5. Орфоэпический словарь русского языка: Произношение, ударение, грамматические формы / С. Н. Борунова, В. Л. Воронцова, Н. А. Еськова; Под ред. Р. И. Аванесова. 5-е изд. – М., 1989.
6. Реформатский А. А. Лингвистика и поэтика. – М., 1987.

Лексикология

Лексические аспекты изучения слова как основной единицы языка. Понятие лексемы. Лексическое значение слова. Типы лексических значений по В.В.Виноградову. Современные теории лексического значения слова. Понятие семы. Семная структура лексического значения. Понятие внутренней формы слова и фразеологизма. А.А. Потебня о внутренней форме слова. Ономазиология и семасиология – два раздела лексической семантики, их характеристика. Семантическая структура многозначного слова. Понятие лексико-семантического варианта слова (ЛСВ). Закономерности изменения лексических значений.. Смысловые отношения между лексико-семантическими вариантами (ЛСВ) многозначного слова. Вопрос об общем значении слова. Причины возникновения и источники омонимии. Морфологические, фонетические и лексические омонимы (омоформы, омофоны, омографы). Паронимия в русском языке. Соотношение паронимии с фономорфологической вариантностью слова, народной этимологией, омонимией. Синонимия как выражение смысловой эквивалентности в русском языке. Понятие антонимии. Системные отношения в лексике. Синтагматические, парадигматические и эпидигматические связи и способы их структурирования. Понятие семантического поля. Лексика с точки зрения ее происхождения. Исконно русские слова и

заимствования. Общеславянская, восточнославянская (древнерусская и собственно русская) лексика. Этимологические словари. Основные признаки заимствований из других языков. Кальки. Лексика с точки зрения ее активного и пассивного запаса. Устаревшие слова, их стилистическая функция. Неологизмы и их разновидности. Русские лексикографические издания новых слов и значений. Лексика с точки зрения сферы ее использования. Стилистическая дифференциация лексики. Книжная лексика, термины и профессионализмы. Понятие терминосистемы. Терминологические ГОСТы, словари, тезаурусы русского языка. Диалектная лексика и аспекты ее изучения. Диалектизмы в литературном языке. Диалектные словари русского языка, лексические и семантические карты диалектных атласов. Понятие о фразеологии. Структурные типы фразеологических единиц. Семантические типы фразеологических единиц (классификации В.В.Виноградова, Н.М.Шанского и др.). Фразеология современного русского языка с точки зрения ее происхождения. Фразеологические словари русского языка. Активные процессы развития лексики и фразеологии современного русского языка. Семантическая трансформация слов. Активизация просторечной лексики и слэнга. Разрушение стилевых границ. Лексикография русского языка, ее теоретические основы, значение. Типология словарей русского языка. Толковый словарь как центр словарной типологии. Описание значения слов в толковом словаре. Учебная лексикография.

Основная литература:

1. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика. – М.: Высшая школа, 1990.
2. Виноградов В.В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. – М.: Наука, 1977.
3. Кузнецова Э.В. Лексикология русского языка. – М.: Высшая школа, 1989.
4. Современный русский язык. Теоретический курс. Лексикология. – М.: Русский язык, 1987.
5. Фомина М.И. Современный русский язык. Лексикология. – М.: Высшая школа, 1990.
6. Шмелев Д.Н. Современный русский язык. Лексика. – М.: Высшая школа, 1977.

Дополнительная литература:

1. Валгина Н.С. Активные процессы в современном русском языке. – М., 2001.
2. Козырев В.А., Черняк В.Д. Слово в системе словарей русского языка. – Л., 1989.
3. Козырев В.А., Черняк В.Д. Вселенная в алфавитном порядке. Очерки о словарях русского языка. – СПб, 2000.
4. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики. – СПб, 1997.
5. Новиков Л.А. Семантика русского языка. – М., 1982.
6. Соколов О.М. Изучение лексики русского языка как системы // Преподавание русского языка в высшей школе. – Киев-Одесса, 1986.
7. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. – Воронеж, 1985.
8. Русский язык конца XX столетия (1985 – 1995). – М., 2000.
9. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. – М.: Наука, 1973.

Словообразование

Словообразование в системе языка и в языкознании. Связь словообразования с другими разделами науки о языке. Становление науки о словообразовании в русском языкознании. Морфемика как раздел языкознания, изучающий строение составных частей слова. Понятие морфа и морфемы. Морф, алломорф, вариант морфемы. Классификация морфем (по роли в слове, по функции, по месту в составе слова, по происхождению, по стилистической маркированности). Словари морфем. Морфемы корневые и аффиксальные. Словоизменяющие и словообразовательные аффиксы. Префиксы, суффиксы, постфиксы. Вопрос о префиксоидах и суффиксоидах, конфиксах, интерфиксах. Принципы морфемного анализа. Производное слово как основная единица словообразования. Словообразовательная структура производного слова: производящая основа и деривационный формант. Разное содержание терминов «производная основа» в синхронном и историческом словообразовании. Словообразовательный тип и словообразовательное значение. Словообразовательная модель. Задачи словообразовательного анализа. Одноступенчатый и многоступенчатый

словообразовательный анализ. Основные процессы изменения морфемной и словообразовательной структуры слова: опрощение, переразложение, усложнение. Теория степеней членимости слов в современной дериватологии. Исторические словообразование и этимология. Понятие о морфонологии (Н.С.Трубецкой). Основные виды морфонологических преобразований. Субморфы и их связь с морфонологией. Понятие морфемы. Система синхронного словообразования. Комплексные единицы, отражающие синтагматические отношения: словообразовательная пара, словообразовательная цепочка. Комплексные единицы, отражающие парадигматические отношения: словообразовательный тип, словообразовательная парадигма, словообразовательная категория. Словообразовательное гнездо как наиболее крупная единица системы словообразования. Актуальные процессы в современном русском словообразовании.

Основная литература

1. Мусатов В. Н. Русский язык. Морфемика. Морфонология. Словообразование : учеб. пособие / В. Н. Мусатов. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 360 с.
2. Немченко В.Н. современный русский язык. Словообразование / В.Н. Немченко. — М.: Высш. школа, 1984.
3. Николина Н. А. Современный русский язык. Морфемика / Н. А. Николина, Л. В. Рацибурская. – М. : Флинта : Наука, 2012. – 144 с.
4. Тихонов А. Н. Современный русский язык : Морфемика. Словообразование. Морфология / А. Н. Тихонов. – М., 2002. – 464 с.

В качестве основной литературы используются также учебники русского языка для средней школы, включающие раздел «Словообразование».

Дополнительная литература

1. Виноградов В. В. Вопросы современного русского словообразования // Избранные труды: Исследования по русской грамматике. — М.: Наука, 1975.
2. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа. — М., 1974.
3. Лопатин В. В. Русская словообразовательная морфемика: Проблемы и принципы описания. — М.: Наука, 1977.
4. Лопатин В. В., Милославский И. Г., Шелякин М. А. Современный русский язык: Теоретический курс. Словообразование, морфология. — М.: Русс. яз., 1989.
5. Милославский И. Г. Вопросы словообразовательного синтеза. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980.
6. Русский язык конца XX столетия (1985—1995) / Под ред. Е. А. Земской. — М.: Языки русской культуры, 2000 (раздел «Активные процессы современного словопроизводства»).
7. Тихонов А. Н. Русская морфемика //Тихонов А. Н. Морфемно-орфографический словарь. — М.: Русский язык, 1996.
8. Трубецкой Н. С. Морфонологическая система русского языка // Трубецкой Н. С. Избранные труды по филологии. — М., 1987.
9. Улуханов И. С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация. — М., 1996.

Морфология

Предмет морфологии. Понятие морфологической парадигмы. Номинативный и синтаксический элементы грамматического значения. Понятие о грамматической категории. Словоизменяемые и классифицирующие грамматические категории.

Понятие о части речи. Критерии разграничения, дифференциальные признаки части речи. Классификация слов по частям речи в истории русского языкознания. Семантические и грамматические особенности имени существительного. Лексико-грамматические разряды имен существительных. Род как обязательный, синтаксический элемент значения существительных. Мужской, женский и средний род. Вопрос о парном роде.

Существительные общего рода, их типы. Род в несклоняемых существительных и аббревиатурах, в составных существительных. Семь согласованных классов русских

существительных. Число как обязательный, регулярный, номинативный и синтаксический элемент значения существительных. Способы образования форм множественного числа в русском языке. Регулятивно-коррелирующее и деривационно-коррелирующее значение числа. Выражение числа в несклоняемых существительных. Падеж имени существительного как коррелятивная словоизменительная морфологическая категория. Система падежных противопоставлений и грамматические средства выражения. Падеж у несклоняемых существительных.

Имя прилагательное как часть речи (широкое и узкое значение термина). Дифференциальные признаки имен прилагательных. Лексико-грамматические разряды имен прилагательных и их характеристика. Грамматические категории имен прилагательных (род, число, падеж, степени сравнения). Типы склонения имен прилагательных. Вопрос об аналитических прилагательных в русском языке (словах типа «беж»).

Имя числительное как часть речи (широкое и узкое понимание термина). Дифференциальные признаки имен числительных. Разряды по значению и грамматическим признакам.

Вопрос о местоимении как части речи в лингвистической литературе. Объем и границы местоименной лексики. Разряды местоимений по категориальному значению и грамматическим признакам. Семантические классификации местоимений.

Вопрос об объеме глагольной лексики. Спрягаемые и неспрягаемые формы глагола. Дифференциальные признаки спрягаемых глаголов. Неопределенная форма глагола, ее значение, морфемная структура, синтаксические функции. Две основы глагола. Система глагольных форм, образованных от основы инфинитива (прош. времени) и основы настоящего или будущего простого времени. Характеристика продуктивных классов глаголов. Классы глаголов и типы спряжения.

Категория залога в лингвистической традиции. Интерпретация залога в работах В.В.Виноградова, Русской грамматике-1980, в работах других авторов. Проблема семантического содержания вида глагола. Грамматические характеристики НСВ, СВ глагола. Категория вида и способы глагольного действия. Категория наклонения как морфологическое средство выражения модальности. Значение и образование форм изъявительного, сослагательного и повелительного наклонений. Употребление одного наклонения в значении другого.

Грамматическая категория времени. Система значений настоящего, прошедшего, будущего времени. Переносное употребление временных форм глагола. Безличные глаголы и их характеристика. Спряжение глаголов; типы спряжения, способы определения спряжения. Глаголы избыточные и недостаточные.

Причастие и дееспричастие как «гибридные» классы слов. Образование причастий и дееспричастий.

Наречие как часть речи. Дифференциальные признаки наречий. Разряды наречий по значению. Степени сравнения качественных наречий (образование и употребление). Вопрос о частеречном статусе безлично-предикативных слов (особенности образования и употребления). Модальные слова как особый структурно-семантический класс слов в русском языке. Дифференциальные признаки модальных слов. Разряды модальных слов по значению.

Служебные части речи в русском языке: общая характеристика, типология.

Предлог как служебная часть речи. Характеристика предлогов по функциональному назначению, структуре, способности сочетаться с одной или несколькими падежными формами. Предлог и падеж.

Союз как служебная часть речи. Характеристика союзов по значению, структуре, грамматическим особенностям и употреблению.

Частицы как служебная часть речи. Характеристика частиц по месту положения, по значению и структуре.

Вопрос о связке как служебной части речи в лингвистической литературе.

Междометия как особый структурно-семантический класс слов. Вопрос о включенных в них звукоподражательных словах. Разряды междометий по значению. Конверсия в системе частей речи. Типы переходных явлений в области частей речи: диахронная трансформация и

гибридность (контаминация). История изучения переходности в русском языке. Тенденция к аналитизму в современном русском языке.

Основная литература

1. Русская грамматика. – М.: Наука, 1980. – т.1.
2. Современный русский язык / Под ред. В.А. Белошапковой.– М.: Высш. школа, 1981.
3. Современный русский язык: в 3-х ч. – Ч. 2: Словообразование. Морфология / Н.М. Шанский, А.Н. Тихонов.– М.: Просвещение, 1987.

Дополнительная литература

1. Буланин Л.Л. Трудные вопросы морфологии.– М.: Просвещение, 1978.
2. Виноградов В.В. Русский язык: (грамматическое учение о слове).– М.: Высш. шк., 1972.
3. Грамматика современного русского литературного языка.– М.: Наука, 1970.
4. Гужева Ф.К. Современный русский язык: Ч.2.– Київ: Вища школа, 1979.
5. Гужева Ф.К. Морфология русского языка: Пособие для учителя.– Київ: Рад. школа, 1987.
6. Милославский И.Г. Морфологические категории современного русского языка.– М.: Просвещение, 1981.

Синтаксис

Синтаксические средства. Методы изучения синтаксиса. Синтаксические единицы. Словосочетание и предложение. Общая характеристика синтаксических связей. Средства выражения синтаксических связей. Сочинительные и подчинительные формы связи. Виды подчинительной связи. Виды сочинительной связи. Согласование. Управление. Примыкание. Понятие о предложении. Предикативность как главный признак предложения. Категории, оформляющие предикативность. Категория объективной модальности, категория темпоральности. Аспекты анализа предложения. Классификация предложений. Виды предложений по целевому назначению. Классификация предложений по эмоционально-экспрессивной окраске. Виды предложений по количеству предикативных основ.

Главные члены предложения. Типы сказуемого. Составное глагольное сказуемое. Составное именное сказуемое. Главный член односоставного предложения. Второстепенные члены предложения. Нераспространенные и распространенные, полные и неполные предложения. Двусоставные и односоставные предложения. Глагольные односоставные предложения (определенно-личные предложения, неопределенно-личные предложения, обобщенно-личные предложения, безличные предложения, инфинитивные предложения). Субстантивные односоставные предложения (номинативные предложения, генетивные предложения). Осложненные предложения.

Понятие структурной схемы предложения. Классификация структурных схем. Свободные структурные схемы. Фразеологизированные структурные схемы. Общее понятие об актуальном членении предложения. Тема и рема. Понятие о нерасчлененных высказываниях с нулевой ремой. Соотношение актуального членения и конструктивной организации предложения. Вопрос о детерминантах. Средства выражения актуального членения предложения. Порядок слов. Понятие актуализации. Инверсия в словосочетаниях. Актуальное членение предложения и категории предикативности. Актуальное членение предложения и структурные схемы. Актуальное членение предложения в языке и речи.

Номинативное значение предложения. Номинативная основа и номинативная схема предложения. Формальные (структурные) и номинативные схемы предложения. Модальность и способы ее выражения в номинативной структуре предложения.

Понятие о сложном предложении. Грамматическое значение и структура сложного предложения. Структурно-семантическая модель сложного предложения. Элементы структуры сложного предложения. Сочинение и подчинение в сложном предложении. Виды подчинительной связи в сложном предложении.

Принципы классификации сложносочиненных предложений. Формальные типы сложносочиненных предложений: предложения открытой и закрытой структуры. Разряды и разновидности сложносочиненных предложений. Актуальное членение сложносочиненных предложений.

Три принципа классификации сложноподчиненных предложений в истории русской синтаксической науки. Актуальное членение сложноподчиненных предложений.

Место бессоюзных сложных предложений в системе современного русского литературного языка. Бессоюзные сложные предложения открытой и закрытой структуры. Актуальное членение бессоюзных сложных предложений.

Речь и текст. Монологическая и диалогическая речь. Сложное синтаксическое целое. Актуальное членение предложения-высказывания в его отношении к коммуникативной организации текста. Расчленение текста. Сегментация. Парцелляция. Антиципация. Передача в составе текста чужой речи. Прямая речь. Косвенная речь. Несобственно-прямая речь. Диалогическое единство. Принципы пунктуации. Роль пунктуации в художественном тексте.

Основная литература:

1. Бабайцева В.В., Максимов Л.Ю. Современный русский язык: В 3-х ч. – Ч. 3. Синтаксис. – М., 1983.
2. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М., 19977.
3. Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка. – М., 1978.
4. Крылова О.А. , Максимов Л.Ю., Ширяев Е.Н. Современный русский язык. Теоретический курс. Синтаксис. Пунктуация. –М., 1977.
5. Современный русский язык / Под ред. П.А. Леканта. – М.: Дрофа, 2001.

Дополнительная:

1. Арутюнова Н.Д., Ширяев Е.Н. Русское предложение. Бытийный тип. – М., 1983.
2. Долгов Ю.С. Словосочетание в курсе современного русского языка. – Мичуринск, 1975. –52 с.
3. Ковтунова И.И. Современный русский язык: Порядок слов и актуальное членение предложения. – М., 1976
4. Кручина И.Н. Структура и функционирование сочинительной связи в русском языке. – М., 1988
5. Крылова О.А. Коммуникативный синтаксиса русского языка. – М., 1992.
6. Лекант П.А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке. – М. Высшая школа, 1986. –176 с.
7. Падучева Е.В. Высказывание и его соотношение с действительностью. – М., 1985.
8. Прияткина А.Ф. Русский язык. Синтаксис осложненного предложения. – М.: Высшая школа, 1990. 176 с.
9. Прокопович Н.Н. Вопросы синтаксиса русского языка. – М.: Высшая школа, 1974. –349 с.
10. Тулина Т.А. Функциональная типология словосочетаний. Киев – Одесса: Вища школа, 1976. – 176 с.

II. РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА

Древнерусская литература

Древняя русская литература – начальный этап развития русской литературы.

Хронологические и географические границы древнерусской литературы, ее объем и специфические особенности. Центральные темы древнерусской литературы. Характер историзма, публицистичность. Проблема художественных методов древнерусской литературы, система жанров, тесная связь жанра и стиля.

Краткие сведения по источниковедению древнерусской литературы. Этапы ее изучения. Задачи дальнейшего изучения и проблема периодизации древнерусской литературы.

Литература древнерусского государства XI–XII вв. Возникновение древнерусской литературы. Место и роль фольклора в формировании литературы. Вопрос о начале письменности у восточных славян. Политическое и культурное значение введения христианства в Киевской Руси.

Древнехристианская письменность на Руси. Библейские канонические книги и апокрифы. Основные темы и жанры оригинальной русской литературы XI–XII вв., быстрый рост ее мастерства и своеобразия. «Повесть временных лет».

Ораторская проза XI–XII вв. («Слово о законе и благодати» Иллариона, торжественные «слова» Кирилла Туровского). «Поучение» Владимира Мономаха.

Житийная литература («Сказание о Борисе и Глебе», «Чтение о житии и о погублении Бориса и Глеба» и «Житие Феодосия Печерского», написанные Нестором). Киево-Печерский патерик. «Хождение» как литературный жанр.

«Слово о полку Игореве». Историческая основа произведения. Жанровое своеобразие. Проблема авторства.

Литература периода феодальной раздробленности и объединения Северо-восточной Руси (XII–XV вв.). Возникновение новых политических и культурных центров во Владимиро-Суздальском, Галицко-Волынском княжествах, Новгородской земле, их связь с традициями Киева. Начало формирования великорусской, украинской, белорусской народностей. Значение этого процесса для становления и развития национальных литератур.

Литература периода укрепления централизованного государства (XVI–XVII вв.)

Расцвет публицистики. Письма Андрея Курбского к Ивану Грозному. Основные жанры древнерусской литературы XVII в.

Основная литература

1. Древнерусская литература. – М., 2000. – 608 с. – (Школа классики).
2. История русской литературы: В 4-х т. – Т. 1. Древнерусская литература. Литература XVIII в. – Л., 1980.
3. История русской литературы X – XVII веков. – М., 1980.
4. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы // Избранные работы. – Т. 1. / Д.С. Лихачев – Л., 1987.
5. Ольшевская Л.А., Травников С. Н. Литература Древней Руси и XVIII века: Практикум. – 2-е изд. М., 1996.

Дополнительная литература

1. Гудзий Н.К. История древней русской литературы. – 2-е изд. – М., 1996.
2. Еремин И.П. Лекции и статьи по истории древней русской литературы. – 2-е изд. – Л., 1987.
3. История русской литературы X – XII вв. / Под ред. Д.С. Лихачева. – М., 1971.

Русская литература XVIII века

Литература первых десятилетий XVIII в. Петровские реформы. Новое светское искусство. Новая художественная литература, ее связь с литературой второй половины XVII в. Сочетание в ней элементов старины и новизны. Проблема барокко в русской литературе начала XVIII в.

Публицистика петровского времени. Первая русская газета. Литературно-публицистическая деятельность Феофана Прокоповича. Трагедокомедия «Владимир». Лирика Феофана.

Литература второй трети XVIII в. Первые журналы. Создание постоянного русского театра. Русский классицизм, его общественно-исторические корни и национальное своеобразие.

Литературная деятельность А.Д. Кантемира. Сатиры. Реформа русского стихосложения В.К. Тредиаковского и М.В. Ломоносова.

Личность М.В. Ломоносова, его энциклопедизм. Борьба за национальную науку, культуру. М.В. Ломоносов – «Петр Великий русской литературы» (В.Г. Белинский). Героико-патриотический характер поэзии М.В. Ломоносова. Тематика од, стиль од («На день восшествия на всероссийский престол Ее величества государыни императрицы Елизаветы Петровны 1747 года», «Разговор с Анакреонтом» и др.).

Литература последней трети XVIII в. Социокультурный процесс в России последней трети XVIII века. Русское Просвещение. Расцвет искусства, художественной литературы. Начало кризиса русского классицизма, накопление в нем предромантических и предреалистических элементов. Формирование нового литературного направления – русского сентиментализма. Течения в русском сентиментализме.

Г.Д. Державин. Своеобразие творческого пути. Оды. «Фелица»; своеобразие жанра, стиля и языка. Обличительно-сатирические оды, их гражданская окраска («Вельможа»,

«Властителям и судьям» и др.). Победно-патриотические оды. Стремление к сближению с действительностью. Новаторство Г.Д. Державина, его роль в развитии русской литературы.

Н.А. Карамзин и его школа. Ранние годы Н.А. Карамзина. Журнально-издательская деятельность. Публицистика («Записка о древней и новой России»). Н.А. Карамзин – автор «Истории Государства Российского».

Литературно-художественная деятельность Н.А. Карамзина как главы русского сентиментализма. «Письма русского путешественника», жанр, стиль. Повести Карамзина, их жанровое разнообразие («Бедная Лиза», «Наталья – боярская дочь», «Марфа Посадница» и др.). Реформирование Н.А. Карамзиным русского литературного языка. Значение творчества Н.А. Карамзина в развитии русской литературы.

Зарождение элементов реализма в творчестве Новикова, Фонвизина, Радищева.

Жанровые особенности комедии Фонвизина «Недоросль». Идеино-композиционное содержание. Тема воспитания в комедии. Система образов.

Стихотворное наследие И.И. Дмитриева. Сатира, баллады, басни.

Значение русской литературы XVIII в. для последующего литературного процесса.

Основная литература

1. Минералов Ю. И. История русской словесности XVIII в. – М., 2003
2. Федоров В.И. История русской литературы XVIII века. – М., 2003.
3. Русская литература XVIII века. Словарь-справочник. – М., 1997.

Дополнительная литература

1. История русской драматургии. XVII – первая половина XIX века. – Л., 1982. – С. 28 – 57.
2. Калашникова О.Л. Эволюция повестей Петровского времени // Вопросы русской литературы. – 1988. – Вып. 1 (51). – С. 74 – 80.
3. Уткина Н.Ф., Ничик В.М. Русская мысль в век Просвещения. – М., 1991.

Литература XIX века

Литературное движение 1800-1825 гг. Общественный подъем и оживление литературной жизни в первые годы XIX в.

В.А. Жуковский. Сентиментализм и романтизм в его творчестве. Баллады («Людмила», «Эолова арфа» и др.). Обращение к образам русских народных легенд и поверий («Светлана»). Патриотическая лирика. Поэмы. Новаторство Жуковского в разработке жанров романтической элегии, баллады. Переводы. Особенности поэтического языка и стиля. Значение творчества Жуковского в развитии русской литературы.

А.С. Грибоедов; личность и судьба. Ранние комедии. «Горе от ума». Новаторские черты в художественной форме комедии.

Литературное движение 1825-1845 гг. Углубление кризиса крепостнических отношений после 1825 г.

Пушкин – родоначальник новой русской литературы. Этапы творческого пути. Лицейское творчество. Молодой Пушкин и литературная борьба того времени. Гражданственность поэзии петербургского периода. Поэма «Руслан и Людмила», ее значение в развитии русского романтизма. Творчество периода южной ссылки. А.С. Пушкин и Крым. Романтические «южные» поэмы. Лирика. Ссылка в Михайловское. Становление реализма. Создание трагедии «Борис Годунов», реалистическая поэтика произведения. «Борис Годунов» в истории русской драматургии. Творчество А.С. Пушкина после восстания декабристов. Лирика. Поэма «Полтава». Обращение к прозе. Образ Петра I. Завершение работы над «Евгением Онегиным». Проблематика и образы романа, художественное своеобразие, его жанр, композиция, стиль, стих. Болдинская осень 1830 г. «Повести Белкина». Проблема «маленького человека». «Маленькие трагедии», их проблематика, художественное своеобразие. «Русалка». Лирика этого периода. Расцвет прозы Пушкина в 30-е годы. «Дубровский», «Капитанская дочка», «Пиковая дама». Стихотворные произведения 30х годов. Поэма «Медный всадник». Исторические труды Пушкина. Пушкин – литературный критик и публицист. Участие в

«Литературной газете», издание «Современника». А.С. Пушкин в русской критике. Значение Пушкина как величайшего русского национального поэта в мировом литературном процессе.

М.Ю. Лермонтов. Личность и судьба. Ранняя лирика, ее романтическая направленность. Юношеские поэмы. Драматургия. Черты романтизма и реализма в драмах Лермонтова («Люди и страсти», «Станный человек», «Маскарад»). Ранняя проза. «Вадим». Лирика Лермонтова конца 30-х – начала 40-х гг.. Многообразие тематики. Социальная направленность. Идеи патриотизма и тема народа. «Песня про купца Калашникова» как историческая поэма в народном стиле. Романтические поэмы последнего периода; «Демон», «Мцыри».

Ранний романтический период творчества Н.В. Гоголя. «Вечера на хуторе близ Диканьки», народная фантастика, сочетание романтизма и реализма. Сборник «Миргород». Героическая романтика в повести «Тарас Бульба», связь с народно-героическим эпосом. Повести из дворянской жизни. Гоголевский смех и художественные способы его выражения. Петербургские повести. Изображение противоречий столичной жизни. Образ «маленького человека» в «Шинели». Драматургия. «Женитьба» и «Ревизор». Сатирический пафос, гротескность сюжета и реализм характеров комедии «Ревизор». Замысел «Мертвых душ» как национальной «поэмы». Построение сатирических образов. Роль Чичикова в развитии сюжета. Композиция, язык произведения. Судьба второй части «поэмы». Художественное мастерство Гоголя. Его роль в развитии русской литературы.

Литературное движение 1856-1868 гг. Роль «Современника», «Русского слова», «Колокола» в общественном движении 60-х гг.

Типологические разновидности реализма. Их проявление и соотношение в творчестве Тургенева, Гончарова. Островского, Некрасова, Чернышевского, Салтыкова-Щедрина, Достоевского и Л. Толстого.

Творческий портрет И.А. Гончарова. Трилогия Гончарова: романы «Обыкновенная история», «Обломов», «Обрыв». Центральные образы. Художественные особенности романов. Внутренняя связь трех романов. Значение Гончарова в истории русской литературы.

И.С. Тургенев. Ранний период творчества. Сближение с «натуральной школой». «Записки охотника». Темы и образы. Искусство пейзажа. Романы Тургенева: «Рудин», «Накануне», «Отцы и дети», «Новь», «Дым». Центральные образы. Оценка романов Тургенева литературной критикой того времени. Повести Тургенева. Творчество Тургенева последнего периода его жизни. «Стихотворения в прозе». Тургенев – мастер реалистического романа и новеллы. Своеобразие стиля, языка. Влияние Тургенева на творчество русских и зарубежных писателей.

А.Н. Островский. Место Островского в общественно-литературной жизни эпохи. Основные темы его драматургии. Ранний период творчества. «Свои люди – сочтемся». Славянофильские идеи в пьесах первой половины 50-х годов: «Не в свои сани не садись», «Бедность – не порок». Островский и Ап. Григорьев. «Темное царство» в изображении Островского: «Гроза» и другие пьесы. «Гроза» в русской критике. Пьесы 70-х гг.: «На всякого мудреца довольно простоты», «Горячее сердце», «Лес», «Бешеные деньги», «Волки и овцы», «Бесприданница». Тема дворянства и купечества. Проблема искусства, образы актеров в драматургии Островского («Таланты и поклонники», «Без вины виноватые»). «Снегурочка» как народно-сказочная драма. Роль Островского в развитии русской драматургии и театра.

М.Е. Салтыков-Щедрин. Творческий путь. Повести раннего периода: «Губернские очерки». Влияние Гоголя. Углубление щедринской сатиры в 60-е годы. Проблема народа и власти в «Истории одного города». Роман «Господа Головлевы», картина разложения семьи; образ Иудушки. Очерки 70-х годов. Творчество М.Е. Салтыкова-Щедрина в 80-е годы. Сатирические сказки: тематика, своеобразие языка. Эзоповская манера М.Е. Салтыкова-Щедрина: реалистическая фантастика и сатирическая гипербола. Богатство и своеобразие стиля Салтыкова-Щедрина.

Ф.М. Достоевский. Личность и судьба. Творческий путь. Раннее творчество («Бедные люди», «Двойник», «Белые ночи»). Ссылка; «Записки из мертвого дома». «Униженные и оскорбленные», гуманистическая направленность романа. Издательская деятельность Достоевского. Журналы «Время» и «Эпоха». Своеобразие романа Достоевского, суровая правда изображения людей в мире зла, глубокий психоанализ и гуманизм. «Преступление и наказание», «Идиот», «Братья Карамазовы». Роман «Бесы», идейно-тематическая и образная

система. Композиция, своеобразие стилизованных приемов. Эстетическая и этическая позиция писателя. Тема красоты и гармонии в жизни людей. Значение творчества Достоевского в мировом литературном процессе.

Достоевский о судьбах России. Религиозно-философские воззрения XIX столетия в художественной прозе писателя.

Л.Н. Толстой. Сложность жизненного и творческого пути. Раннее творчество. Проблема нравственного усовершенствования в «Детстве», «Отрочестве» и «Юности». Война в изображении Толстого (Кавказские рассказы, «Севастопольские рассказы»). Реалистические произведения А.Писемского, Н.Лескова.

Жанровое многообразие творчества А.Толстого. Сочинения Козьмы Прутова.

Н.А. Некрасов. Творческий путь. Городские мотивы в раннем творчестве. Крестьянско-демократические идеалы в поэмах Некрасова: «Коробейники», «Мороз, Красный нос», «Кому на Руси жить хорошо?» Исторические поэмы: «Дедушка», «Русские женщины». Особенности лирики Некрасова. Стиль поэзии. Изменение мелодики стиха. Связь с фольклором. Поэты некрасовской школы.

Ф.И. Тютчев. Место Тютчева в истории русской поэзии. Философская лирика Тютчева, ее гуманистическая направленность. Романтический характер образов.

Утверждение единства мира, природы и внутреннего мира человека. Своеобразие пейзажной лирики. Психологическая правда в раскрытии человеческих переживаний. Своеобразие пейзажной лирики. Своеобразие мелодики и ритма. («Не то, что мните вы – природа», «Видение», «Сумерки», «Сон на море», «О чем ты воешь, ветер ночной», «Весенняя гроза» и др.).

А.А. Фет. Личность и творчество. Фет – тончайший лирик родной природы. Мастерство в передаче мимолетных настроений и переживаний. Богатство слуховых и зрительных впечатлений, жизненная конкретность поэзии А.А. Фета. Поэтическое мастерство.

Литературное движение 1868-1880 гг. Журналы «Отечественные записки» и «Дело» в литературном движении эпохи. Жизнь пореформенной России в творчестве Ф.Достоевского и Л.Толстого. Развитие жанра романа (Л.Толстой, Достоевский. Салтыков-Щедрин).

Новаторство Толстого. Эпопея «Война и мир». Философская концепция Л. Толстого. «Мысль народная» и «мысль семейная» в романе. Человек и история. Новаторство в изображении человека на войне. Смысл духовных исканий героев. Общечеловеческие ценности в романе. Жанровое своеобразие, принципы создания характеров в «Войне и мире». «Анна Каренина». Проблема любви, брака и семьи. Трагедия главной героини, смысл ее конфликта с обществом. Композиция и жанровые особенности романа.

Мировое значение творчества Л.Н. Толстого.

Литературное движение 1881-1905 гг.

Своеобразие критического реализма конца XIX в. Место и значение Чехова в литературном движении. Личность и творчество. Чехов в 80-е годы. Сотрудничество в юмористических журналах. Создание юмористической и сатирической новеллы («Хамелеон», «Маска», «Унтер Пришибеев», «Злоумышленник» и др.). Глубокий лиризм («Горе», «Тоска» и др.).

Расширение тематики в 80-е – 90-е годы. Тема интеллигенции в прозе Чехова. Человек и окружающий его мир («Учитель словесности», «Ионыч», «Анна на шее», «Попрыгунья», «Человек в футляре», «Палата № 6» и др.). Особенности новеллистики Чехова. Поездка на Сахалин. Публицистика Чехова. Новаторство драматургии Чехова. От водевиля («Медведь», «Свадьба», «Предложение» и др.) к драме («Чайка», «Дядя Ваня», «Три сестры», «Вишневый сад»). Художественный метод Чехова – прозаика и драматурга. Чехов и МХАТ. Роль Чехова в развитии мировой литературы и театра.

Основная литература

1. История русской литературы: 19 века: 40-60-е годы / Под ред. В. Аношкиной и Л.Громоной. – МГУ, 1998.
2. Минералов Ю.И. История русской литературы XIX в 40-60-е годы. – М.: Высшая школа, 2003.
3. Пospelов Г.Н. История русской литературы XIX в. (1840-1860). – М., 1981.
4. Развитие реализма в русской литературе: В 3-х т. – М., 1972.

Дополнительная литература

1. Русские писатели. Библиографический словарь. В 2-х томах / Под ред. П. Николаева. – М.: Просвещение, 1990.
2. Кулешов В.И. История русской литературы XIX в. (70-е-90-е гг.), М., 1991.
3. Кулешов В.И. История русской литературы XIX в. К вопросу о перестройке концепции // Лит. Обозрение. 1992. №12.
4. Пospelов Г.Н. История русской литературы XIX в. (1840-1860-е гг.). М., 1981.
5. Скафтымов А.П. Нравственные искания русских писателей: Статьи и исследования о русских классиках. М., 1972.

Литературное движение 1905-1921 гг.

Социально-духовная атмосфера возникновения искусства Серебряного века. Своеобразие литературного процесса — взаимодействие разных типов художественного мышления.

Литература, другие виды искусства, философия неорелигиозного направления (В. С. Соловьева, Н. Ф. Федорова, В. В. Розанова, Д. С. Мережковского, Н. А. Бердяева, др.).

Роль в организации молодых прозаиков начала века литературного объединения «Среда», товарищества «Знание», товарищества «Книгоиздательство писателей в Москве».

Традиции русской литературной классики (А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова, Ф. М. Достоевского, Л. Н. Толстого, др.); А. П. Чехов и особенности нового художественного мышления. Обращение к «пёстроу» жизненному потоку, к зыбкому внутреннему состоянию «серединного» человека. Активизация авторского начала в повествовании. Поиск философско-нравственного идеала. Творчество писателей как синтез реалистических, романтических, импрессионистических, экспрессионистических тенденций.

А. А. И. Куприн. Тематическое и жанровое разнообразие рассказов 1890-х гг.: «Дознание», «Прапорщик армейский», «Ночлег», «Святая любовь», «Погибшая сила», «Лолли», «Allez!», «Одиночество», «Осенние цветы», «Жизнь», «Столетник», «Воробей». Принципы и приёмы воплощения душевных метаморфоз личности. Поиск нравственного идеала.

И. А. Бунин. Становление личности писателя. Атмосфера родного дома. Ранний интерес к культуре, увлечение творчеством. Творчество И. Бунина периода эмиграции.

М. Горький. Ранняя проза 1890-х гг. Раздумья о «вечных темах»: жизни, смерти, свободе, любви, красоте в структуре романтических произведений («Макар Чудра», «Девушка и смерть», «Легенда о маленькой фее и молодом чабане», «Старуха Изергиль», «Песня о Соколе», «Хан и его сын», «Немой», «Песня о Буревестнике»). Тип романтического героя, противопоставление его высоких духовных порывов слабой, сонной, прозябающей людской массе.

Воплощение противоречивой человеческой души в реалистических рассказах: «Емельян Пиляй», «На соли», «Челкаш», «Два босяка», «Мой спутник», «Однажды осенью», «Бабушка Акулина», «Коновалов», «Бывшие люди», «Мальва», «Каин и Артём». Мастерство запечатления двойственного состояния людей, отчуждённых от большого мира, озлобленных, тоскующих и таящих в себе живые струны красоты и добра.

«На дне» — совершенное воплощение принципов горьковской драматургии. Освоение многоголосого «полилога» для выражения состояния отчуждённых друг от друга людей. Словалейтмотивы, раскрывающие атмосферу всеобщего разобщения.

Л. Н. Андреев. Модификация темы «маленького человека» в ранней прозе 1890-х — начала 1900-х гг. Своеобразное продолжение традиций Чехова. Драма бессознательного состояния, миг прозрения в рассказах «Баргамот и Гараська», «Петька на даче», «Ангелочек».

Андреев о взаимоисключающей власти разума и инстинкта. Уродливые смещения в человеческой душе в произведениях «Бездна», «В тумане», «Мысль». Принципы и средства обобщения негативных явлений. Сфера прекрасного в этих произведениях.

Концепция исторического развития — повесть «Иуда Искариот и другие» (1907). Мифологическая основа, переосмысление библейского сюжета для выражения авторского взгляда на личность и народ.

А. А. Блок. Лирические циклы А. Блока. «Стихи о Прекрасной Даме» (1901-02; опубл. 1905). Раздумья о зримом и невидимом, личной любви и её вечной сущности. Многозначность заглавного образа, неоднородность его восприятия лирическим героем. Лирика мистической любви, язык интуитивных прозрений. Богатство интимных переживаний возлюбленного. Идеал духовного подъёма личности, освещение этапов этого процесса.

А. Блок и революция. Поэма «Двенадцать».

Основная литература

1. Смирнова Л. А. Русская литература конца XIX — начала XX века. Учебник для студентов университетов и педагогических институтов. — М., 2001.
2. Русская литература XX века, 1890-1910: в 2-х кн. Под ред. С.А. Венгерова. — М: XXI в. — согласие, 2000.
3. Русская литература рубежа веков (1890 — начала 1920-х годов) / Под ред. В. А. Келдыша. — Т. 1–3. — М.: ИМЛИ РАН, 2000 – 2002.

Дополнительная литература

1. Гордович К.Д. История отечественной литературы XX века. СПб., 2005.
2. Купина Н.А., Литовская М.А., Николина Н.А. Массовая литература сегодня. М., 2009.
3. Лейдерман Н.Л. С веком наравне. Русская литературная классика в советскую эпоху. СПб., 2005.
4. Русская литература рубежа веков (1890 — начала 1920-х годов) — М.: ИМЛИ РАН, 2000 – 2002.

Русская литература (1920-1990 гг.).

Литература 1920 - середины 1950-х гг. «Два потока» русской литературы: литература СССР и литература зарубежья. Писатели русского зарубежья о творчестве писателей СССР.

Судьбы дооктябрьских направлений, школ в литературе СССР и русского зарубежья.

Литературные группы и объединения в СССР: «Скифы», Комфуты, Леф, «Серапионовы братья», конструктивисты, имажинисты, обэриуты. «Перевал», Пролеткульт, «Кузница», «Октябрь», ассоциации пролетарских писателей, Всероссийское общество крестьянских писателей, «неокрестьянские» писатели и др. Их философские, политические, эстетические платформы.

Позиции журналов «На посту», «На литературном посту», «Красная Новь», «Новый мир», «Печать и революция», «Земля Советская».

Особенности развития реализма и модернизма в литературе 1920-х гг.

Приоритетные темы в литературе 1920-х гг. Концепция нового мира и нового человека. Роман М. Шолохова «Поднятая целина».

Формальная школа.

Вульгарный социологизм в литературоведении и литературной критике.

Литературная политика партии в 1920-1930 гг.

Роспуск РАПП и других литературных объединений. Первый съезд писателей.

Социалистический реализм: политические и эстетические принципы, история возникновения. Соцреализм в творчестве А.Серафимовича, Д.Фурманова, А.Фадеева, Н.Островского и др.

Судьба журнала «Литературный критик», теоретические концепции «вопрекистов». Дискуссии 1930-х гг. о методе, мировоззрении, о языке, о формализме. Дискуссии о новом человеке. Теория бесконфликтности.

Репрессии 1920-х гг. и личные судьбы писателей. Роман М.Булгакова «Мастер и Маргарита».

Литература СССР в годы Великой Отечественной войны. Основные темы. Принципы патриотизма и народности в освещении войны. Критические выступления и дискуссии о ложной патетике и лакировке, об эстетизации войны («Ленинградская история» К.Паустовского), о публикации в журнале «Октябрь» «Перед восходом солнца» М.Зощенко, о пьесе А.Корнейчука «Фронт» и др.

Нормативность в эстетике 1940-1950-х гг. Принцип унификации в идеологической и литературной политике партии. Произведения соцреализма. Творчество А.Ахматовой, М.Зощенко, А.Платонова, Б.Пастернака. Постановление ЦК «О журналах «Звезда» и «Ленинград».

Дискуссия о положительном герое и теории бесконфликтности. Второй съезд Союза писателей.

Литература середины 1950-1990-х гг. Новый период в развитии русской культуры и литературы. Его связь с решениями XX съезда коммунистической партии о культе личности. Активизация литературной жизни в стране. Появление новых литературно-художественных журналов и альманахов. Вступление в литературу нового поколения поэтов, прозаиков, драматургов. Взлет в творческих судьбах писателей старшего поколения.

Размежевание в писательской среде Споры по поводу романа В.Дудинцева «Не хлебом единым». Критика сборника «Литературная Москва». Реакция партийной печати и Союза писателей на опубликование за рубежом романа Б.Пастернака «Доктор Живаго». Дискуссии по поводу прозы А.Солженицына. Размежевание журналов по принципу: официальная линия - оппозиция - почвенники.

Борьба художников за свободу творческой мысли, за историческую правду. Диссидентство, его выражение в литературном процессе.

Социальный миф и действительность. Противоречия в общественном сознании. Философский опыт и литература: Роль литературы в подготовке общества к коренным изменениям в общественной жизни.

Возрождение внимания к специфике искусства. Споры о проблеме «самовыражения», о «тихой» лирике и т.д. Проблема эстетического самоопределения искусства и писательская мемуаристика («Золотая роза» К.Паустовского, «Ни дня без строчки» Ю.Олеши. проза В.Катаева, «Время и место» Ю.Трифонов и др.).

Новый характер художественных конфликтов. Стремление осознать во всей полноте обретения и трагедии пути страны.

Обогащение жанрово-композиционной и стилевой структуры произведений как выражение философских исканий: вхождение истории в современность; временная полифония (воспоминания, ретроспекции); вовлечение в контекст произведений с мифологическими мотивами.

Тематические и проблемные связи с литературой предшествующих периодов. Обращение к жанрово-стилевому опыту 20-х гг.: активное использование условных форм изображения.

Усложнение авторской позиции. Восстановление в правах «чужого» слова и «чужой» точки зрения как признание суверенности человеческого бытия и сознания. Сказ и сказовое повествование и литературная традиция.

Осмысление в литературной публицистике и критике второй половины 1980-х гг. трагического опыта прошлого. «Возвращенная литература». Затянувшийся на десятилетия путь многих книг к читателю (романы и повести Е.Замятина, С.Клычкова, А.Платонова, Б.Пильняка, М.Булгакова, А.Солженицына, А.Бека. В.Дудинцева, В.Гроссмана, Б.Пастернака, Ю.Домбровского, А.Приставкина, А.Рыбакова, В.Тендрякова, Б.Ямпольского; стихотворения и поэмы Н.Клюева, А.Ахматовой, А.Твардовского, И.Бродского и др.)

Обострение противостояния «почвенников» и «западников» в литературе и критике начала 1990-х гг.

Споры о социалистическом реализме. Реализм и постмодернизм. Упреки критиков в адрес постмодернистов в создании «подменного онтологического пространства». Эстетическая и мировоззренческая переориентация в литературе 1990-х гг.

Споры о классике, тенденция возложить национальные беды на классиков русской литературы, их интерпретацию национального характера. Дискуссии о кризисном состоянии современной литературы, о «философской интоксикации» и религиозном сектантстве в произведениях 1990-х гг.

Общее состояние прозы, поэзии и драматургии.

Литература русского зарубежья (1920-1990 гг.). Русская зарубежная литература как часть русской национальной культуры XX столетия. Единство и дифференциация русского литературного процесса. Русская литература в зарубежье на разных этапах истории русской

эмиграции XX века. Связь с культурой «серебряного века» и западноевропейскими литературами. Традиционное и новаторское в литературе русского зарубежья. Периодизация русского литературного процесса в России и русском зарубежье. Центры русского рассеяния: Харбин, Берлин, Париж, Прага, Варшава, София. Прибалтика. Белград. Этапы общественной жизни русской эмиграции в 1920-1930-е гг.

Изучение литературы зарубежья в русском и западном литературоведении.

Литература 1920-х – 1930-х гг. Писатели реалистических течений – И.А. Бунин, Б.К. Зайцев, А.И. Куприн, Е.Н. Чириков, И.С. Шмелев, А.Н. Толстой. Судьбы «сатириконовцев» в эмиграции (Саша Черный, Тэффи, А.Т. Аверченко).

Писатели модернистских течений. Писатели символистских течений 1890–1910-х гг. (Д.С. Мережковский, З.Н. Гиппиус, Вяч. Иванов, К.Д. Бальмонт). От неоклассики к реализму (В.Ф. Ходасевич). Писатели, в 1910-е гг. близкие к акмеизму (Г.Д. Адамович). Писатели «Второго цеха поэтов»: Н.А. Оцуп, И.В. Одоевцева. Футуристы в эмиграции (Игорь Северянин).

Писатели, не примыкавшие ранее к литературным школам: А.М. Ремизов, М.И. Цветаева.

Писатели старшего поколения, вошедшие в литературу эмиграции (М.А. Алданов, М.А. Осоргин).

«Литературная молодежь» (Р. Гуль, И. Лукаш, Г. Алексеев, В. Яновский, В. Набоков, Гайто Газданов, Н. Берберова, В. Варшавский, А. Ладинский, Б. Поплавский, «Палата поэтов», «Перекресток», «Кочевье», группа Г. Адамовича, «формисты», «Кружок поэтов», «Скит поэтов»).

Литература русского зарубежья 1940-1960 гг. Вторая волна эмиграции. Понятие ди-пи. Творчество И.В. Чиннова и И.В. Елагина.

Писатели третьей волны эмиграции (1960-1990 гг.). Проза В.Е. Максимова, В.П. Аксенова, Саши Соколова, С.Д. Довлатова. Поэзия Н. Коржавина, Ю. Кублановского, А. Галича, А. Цветкова, Н. Горбаневской, И. Бродского.

Основная литература

1. История русской литературы. XX век. Серебряный век / Под ред. Ж. Нива, И. Сермана, В. Страда, Е. Эткинда. – М., 1995.
2. Соколов А. Г. История русской литературы конца XIX – начала XX века. – М., 1988.
3. Ильин И. А. О тьме и просветлении. Книга художественной критики. Бунин, Ремизов, Шмелев. – М., 1991.
4. Кожинов В. Статьи о современной литературе. – М.: 1990.
5. Чупринин С. Настоящее настоящее: Три взгляда на современную литературную смуту. – М., 1989.
6. Литература русского зарубежья. 1920–1940. – М., 1993.
7. Михайлов О.Н. Литература русского зарубежья. – М., 1995.
8. Соколов А.Г. Судьбы русской литературной эмиграции 1920-хг. – М., 1991.
9. Струве Г. Русская литература в изгнании. Опыт исторического обзора зарубежной литературы. – Париж, 1984.

Дополнительная литература

1. Литература русского зарубежья 1920–1940. – М.: Наследие, 1993. – 335 с.
2. Русское литературное зарубежье 1918–1945. – М., ИНИОН. 1990.
3. Русское литературное зарубежье. Сб. обзоров и материалов / Гл. ред. А.Н. Николютин и др. – Вып. 2. – ИНИОН РАН. – М. – 184 с.
4. Соколов А.Г. Судьбы русской литературной эмиграции 1920-х годов. - М.: изд-во МГУ. – 1991. – 182 с.

III. СОВРЕМЕННЫЙ УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Фонетика

Фонетика як наука про звукову сторону мови. Звук як одиниця фонетики. Артикуляційний аспект вивчення звуків. Будова мовленнєвого апарату, функції окремих його

частин. Активні та пасивні органи мовлення. Артикуляція мовного звуку, її частини: екскурсія, витримка, рекурсія.

Артикуляційна класифікація звуків української мови. Голосні і приголосні звуки. Різні визначення їх.

Класифікація голосних звуків за рядом (переднього і заднього ряду) і за ступенем підняття язика (низького, середнього і високого піднесення); за наявністю чи відсутністю лабіалізації (огублені й неогублені).

Класифікація приголосних звуків за участю голосу й шуму (шумні та сонорні); за місцем творення (губні, язикові, глоткові); за способом творення (зімкнені, щілинні, зімкнено-прохідні, африкати); за наявністю чи відсутністю палаталізації (м'які і тверді).

Фонетична транскрипція, її принципи. Лінгвістичний (функціональний) аспект вивчення мовних звуків. Звуки мовлення і звуки мови. Поняття фонем. Основні функції фонем. Варіанти й варіації фонем. Сильні та слабкі позиції фонем.

Ознаки фонем і ознаки звуків. Диференційні ознаки фонем як умова виконання ними розрізнявальної функції. Нейтралізація фонем.

Фонологічні школи: Московська, Санкт-Петербурзька (Ленінградська), Празька. Фонема в дослідженнях українських учених.

Фонологічна транскрипція, її принципи.

Фонетична система української літературної мови. Система фонем сучасної української літературної мови. Голосні фонем, їх склад. Питання про кількість голосних фонем української мови в дослідженнях українських учених. Диференційні ознаки голосних фонем. Система голосних фонем. Сильні й слабкі позиції голосних фонем. Приголосні фонем, їх склад. Питання про кількість приголосних фонем в українській мові. Диференційні ознаки приголосних фонем. Система приголосних фонем. Сильні і слабкі позиції приголосних фонем. Видозміни фонем у мовному потоці (за термінологією Н.І. Тоцької, модифікації, або живі чергування фонем). Видозміни голосних фонем: акомодация, редукція, гармонійна асиміляція. Видозміни приголосних фонем: асиміляція, спрощення, дисиміляція. Позиційні чергування голосних з приголосними: <у> - <в>, <і> - <й>.

Поняття про історичні (морфологічні) чергування фонем. Склад як одиниця фонетики. Наголос як одиниця фонетики. 7. Інтонація як одиниця фонетики. Функції інтонації. Компоненти інтонації: фразовий наголос, паузи, мелодика, тембр і темп. Типи інтонації в українській мові. Основні інтонаційні конструкції.

Орфоепія. Різні погляди на обсяг (предмет) орфоєпії. Орфоєпічні норми, їхнє значення. Причини порушення орфоєпічних норм. Вимовні помилки: фонетичні та фонологічні. Орфоєпічні варіанти, місце їх у літературній вимові. Орфоєпічні норми в системі голосних і приголосних. Орфоєпічні норми приголосних у деяких граматичних формах. Засоби милозвучності. Орфоєпічні норми запозичених слів. Кодифікація орфоєпічних норм. Українська літературна вимова в історичному розвитку.

Графіка. Графічні засоби української мови: букви і небуквені засоби. Склади сучасного українського алфавіту. Назви букв. Значення букв. Позначення на письмі фонем <дж>, <дз>, <дз'>. Позначення на письмі фонем <й>. Позначення на письмі твердості та м'якості приголосних.

Орфографія. Розділи української орфографії. Передача буквами фонемного складу морфем і словоформ. Принципи української орфографії: фонетичний, фонематичний, традиційний, диференційний.

Основні зміни в українській графіці й орфографії в XX ст. Сучасні орфографічні словники й довідники.

Лексикологія

Словниковий склад (лексика) – особливий рівень у системі мови. Множинність, неоднорідність лексичних одиниць. Зв'язок лексики з дійсністю. Проникність лексичної системи, її рухомість. Системність лексики. Слово як багатоаспектна одиниця, що функціонує на всіх рівнях системи мови.

Зв'язки лексикології з іншими розділами науки про українську мову: лексикографією, фонетикою, словотвором, морфологією і синтаксисом.

Слово як одиниця лексичного рівня мови. Слово – знакова одиниця. Лексичне значення слова. Денотативний характер лексичного значення. Понятійна основа лексичного значення. Прагматичний аспект лексичного значення. Оцінні компоненти в лексичному значенні. Асоціативні ознаки (конотації), пов'язані зі словом. Лексичне і граматичне значення. Сполучувальні властивості слова, що визначаються його лексичним і граматичним значенням.

Співвідношення форми і змісту в слові. Мотивованість і немотивованість слова і значення. Внутрішня форма слова, її види.

Типи слів за загальним лексичним значенням: самостійні, службові й вигуківі; повнозначні та займенникові.

Імена власні й загальні. Ономастика як наука про власні назви.

Імена конкретні й абстрактні.

Багатозначність слова (полісемія). Семантична структура полісемічного слова. Ієрархія значень і типи багатозначності в українській мові (радіальна, ланцюжкова, радіально-ланцюжкова).

Метафора як спосіб семантичної деривації. Узуальні й оказіональні метафоричні перенесення.

Метонімія як спосіб семантичної деривації. Продуктивні моделі метонімічних перенесень.

Смислові відношення між лексико-семантичними варіантами (ЛСВ) багатозначного слова. Питання про загальне значення слова.

Дифузність лексичних значень полісемічного слова і її текстові вияви. Способи тлумачення лексичного значення слова. Передача полісемії і типів лексичних значень слів у тлумачних словниках української мови. Найважливіші тлумачні словники, їх характеристика.

Лексична омонімія в українській мові. Типи лексичних омонімів: повні й неповні (часткові). Відмежування лексичних омонімів від випадків відносної омонімії (омофонів, омоформ, омографів). Джерела лексичних омонімів.

Проблема розмежування омонімії й полісемії.

Словники омонімів.

Пароніми в українській мові. Співвідношення явищ паронімії з фономорфологічною варіантністю слова, народною етимологією. Паронімія й паронимазія. Словники паронімів.

Використання паронімії й паронимазії в мові художньої літератури.

Лексична парадигматикаСинонімія як фундаментальний тип відношень мовних одиниць. Лексичні синоніми. Визначення синонімів. Умови синонімізації. Абсолютна синонімія. Повна і неповна (ідеографічна) синонімія. Нейтралізація семантичних відмінностей ідеографічних синонімів. Інші типи відмінностей між синонімами (граматичні, стилістичні, емоційно-експресивні, жанрові, соціальні, територіальні).

Синонімічний ряд і його домінанта. Поняття про синонімічне гніздо.

Поняття про квазісиноніми (Ю.Д. Апресян).

Синоніми системно-мовні і ситуативно-мовленнєві, їхня роль у текстотворенні. Стилiстичні прийоми, побудовані на синонімії.

Словники синонімів української мови. Лексичні антоніми, їх визначення. Логічна та лінгвістична основа антонімів. Структурні й семантичні типи антонімів. Синонімічно-антонімічні зв'язки. Поняття про енантіосемію.

Антонімія системно-мовна та ситуативно-мовленнєва. Текстові функції антонімів. Стилiстичні прийоми, побудовані на антонімії.

Словники антонімів української мови.

Лексичні конверсиви. Структурні та семантичні типи конверсивів. Відмінності конверсивів від синонімів та антонімів. Квазіконверсиви (Ю.Д.Апресян). Гіперо-гіпонімія. Гіпоніми й гіпероніми.

Лексичні шари української лексики з погляду її походження. Споконвічно українські слова (індоєвропейські, праслов'янські, давньоруські) і власне українські.

Етимологічні словники української мови.

Лексичні запозичення в українській мові. Екзотизми й варваризми.

Калькування й кальки. Типи лексичних кальок. Інтернаціональна лексика. Запозичена лексика в тлумачних словниках і словниках іншомовних слів. Соціальна й територіальна диференціація лексики української мови. Лексика загальнонародна й лексика обмеженого вжитку. Науково-технічна й професійна термінологія. Специфіка терміна. Джерела термінотворення в українській мові. Поняття про термінологізацію загальнонародної лексики і детермінологізацію терміна. Словники термінів.

Професіоналізми, відмінності їх від термінів. Жаргонна лексика. Арго. Використання жаргонної та арготичної лексики в літературній мові. Словники жаргонної та арготичної лексики.

Діалектизми, види їх. Функції в тексті. Словники діалектної лексики.

Динамічні потенції лексико-семантичної системи мови. Активна й пасивна лексика. Застаріла лексика: історизми й архаїзми. Неологізми, їх різновиди і шляхи появи в мові. Оказіональні й потенційні слова.

Словники нових слів і значень. Словники архаїзмів.

Стилістична диференціація лексики української мови. Лексика стилістично нейтральна (міжстильова) і стилістично забарвлена. Розмовна лексика, її види. Книжна лексика, її види. Система стилістичних поміток у тлумачних словниках української мови.

Фразеологія. Фразеологізми, їх схожість і відмінність від інших мовних одиниць. Питання про обсяг фразеології і типи її одиниць. Стійкість і варіантність фразеологізмів.

Системна організація фразеології. Фразеологічна парадигматика: фразеологічні синоніми, антоніми. Фразеологічна багатозначність. Фразеологічні омоніми. Фразеологічна синтагматика.

Фразеологія української мови з погляду її походження. Стилістична диференціація фразеологізмів.

Фразеологічні словники української мови.

Лексикографія. Енциклопедичні й лінгвістичні словники. Типи лінгвістичних словників. Тлумачні словники української мови. Структура словникової статті у тлумачних словниках.

Словотвір

Словотвір сучасної української літературної мови як об'єкт наукового вивчення і як розділ мовознавства. Загальнотеоретичне і практичне значення розробки питань словотвору.

Словотвір і морфемна будова слова. Зв'язок проблем словотвору з проблемами морфемної будови слова. Способи словотвору і структурні класи слів. Відмінність морфемного від словотвірного аналізу.

Основні поняття і терміни словотвору: твірна основа (твірна база), структурні різновиди твірних основ; словотворчі засоби (основні і допоміжні); способи словотвору; ознаки, за якими розрізняються способи словотвору; непохідне і похідне слово; словотвірна пара; словотвірний пучок; словотвірний ланцюжок; словотвірне значення; словотвірне гніздо; слово-твірний тип; словотвірна модель; словотвірний розряд; словотвірна категорія; словотвірний клас; словотвірна парадигма.

Морфемна будова слова. Поняття морфеми. Класифікація морфем за роллю в складі слова, за семантичною функцією, за наявністю звукового показника, за кількістю фонем, за здатністю сполучатися з іншими морфемами, за поширеністю. Співвідношення між регулярністю, продуктивністю і частотністю афіксів. Поняття синонімії й омонімії морфем. Інтерфікси. Афіксоїди. Асемантичні морфеми. Основа слова. Основа словозміни, словотвору і формотворення. Правила морфемного аналізу.

Способи словотвору. Морфологічний спосіб творення слів: суфіксація, префіксація, префіксально-суфіксальний різновид, флективний різновид, постфіксація, складання. Специфіка кожного з різновидів морфологічного способу словотворення. Морфолого-синтаксичний спосіб. Специфіка морфолого-синтаксичного словотвору. Різновиди морфолого-синтаксичного словотвору: субстантивація, ад'єктивація, прономіналізація, адвербіалізація. Правила словотвірного аналізу слова.

Морфологія

Предмет морфології. Поняття про частини мови. Визначення іменника як частини мови, його граматичні категорії та синтаксична роль. Семантичні групи іменників: власні і загальні назви, назви істот і неістот; значення конкретне (предметне, речовинне, збірне) та абстрактне. Граматичні особливості семантичних груп іменників. Категорія роду як одна з основних морфологічних ознак іменника. Поділ іменників за родами. Засоби вираження категорії роду іменників. Граматичний рід аббревіатур, іменників іншомовного походження та деяких власних назв. Іменники спільного роду. Хитання в роді. Категорія числа. Значення категорії числа. Іменники, що мають тільки форми однини або тільки форми множини. Вживання форм числа. Залишки форм двоїни в сучасній українській літературній мові та в народних говорах. Категорія відмінка. Значення категорії відмінка. Система відмінків у сучасній українській мові. Основні значення відмінків. Способи вираження значень відмінка, роду й числа в іменниках, що не мають форм словозміни. Відмінювання іменників. Поділ на відміни і групи. Система відмінкових форм однини та множини. Зауваження до відмінкових форм іменників. Іменники, що в сучасній українській мові перебувають поза чотирма відмінами. Словотвір іменників. Іменники, утворені морфологічним способом. Суфіксальні утворення. Префіксальні утворення. Префіксально-суфіксальні утворення. Іменники, утворені складанням. Неморфологічні способи творення іменників: лексико-семантичний, лексико-синтаксичний, морфолого-синтаксичний.

Визначення прикметника як частини мови. Морфологічні властивості й синтаксична роль прикметників. Граматична залежність категорії роду, числа й відмінка прикметників. Прикметники якісні, відносні і присвійні. Відмінність між ними у значенні та в граматичному вираженні. Перехід відносних прикметників у якісні. Засоби безвідносного і відносного вираження міри ознаки. Ступені порівняння прикметників. Значення прикметників вищого ступеня. Засоби утворення прикметників вищого ступеня. Значення прикметників найвищого ступеня. Засоби утворення прикметників найвищого ступеня. Відмінювання прикметників. Повні й короткі форми прикметників. Залишки нечленних та нестягнених членних прикметників у сучасній українській мові, сфера їх уживання. Тверда і м'яка групи прикметників. Сучасні відмінкові форми прикметників. Особливості відмінювання прикметників з другою частиною – лиций. Відмінювання субстантивованих прикметників. Словотвір прикметників. Морфологічний спосіб творення прикметників: суфіксальний, префіксальний, префіксально-суфіксальний, складання основ. Утворення прикметників від географічних назв. Питання про місце числівників у системі частин мови. Визначення числівника. Поділ числівників за значенням. Кількісні числівники як основний розряд числівників. Питання про порядкові та неозначено-кількісні числівники. Іменники, що виражають поняття кількості, та відмінність їх від числівників. Поділ числівників за будовою. Неоднорідність морфологічної структури числівників. Генетичний зв'язок числівників з іменниками й прикметниками. Граматичні категорії числівника. Синтаксичні зв'язки числівників з іменниками. Стилістичні особливості числівників з іменниками. Відмінювання числівників різних розрядів. Творення числівників: прості, складні і складені кількісні числівники; морфологічний склад збірних, неозначених і дробових числівників; творення порядкових числівників.

Місце займенника в системі частин мови. Визначення займенника. Особливості граматичних категорій займенника. Відсутність категорій роду й числа в окремих типах займенників. Суплетивні форми займенника. Поділ займенників за значенням. Групи займенників, співвідносні з іншими частинами мови. Стилістичні функції різних розрядів займенників. Розрізнення займенників і інших омонімічних з ними частин мови. Проніміналізація. Відмінювання різних розрядів займенників. Короткі історичні пояснення про утворення окремих форм займенників.

Визначення дієслова. Основні граматичні категорії і форми дієслова. Синтаксична роль дієвідмінюваних і недієвідмінюваних дієслівних форм. Інфінітив. Категорія часу. Значення та вживання форм теперішнього, минулого, давноминулого та майбутнього часу в українській мові. Утворення форм теперішнього, минулого, давноминулого й майбутнього часів (з історичним поясненням). Категорія особи. Значення й граматичні способи вираження категорії особи. Зауваження до окремих особових форм. Безособові дієслова. Категорія способу.

Значення та вживання дійсного, умовного та наказового способів. Утворення форм умовного й наказового способів. Категорія виду. Значення категорії виду дієслова. Дієслова доконаного виду їх групи. Дієслова недоконаного виду, їх групи. Видові пари дієслів. Видові ланцюжки. Одно – і двовидові дієслова. Способи творення дієслівних видів. Категорія стану дієслова. Перехідність, засоби її вираження. Стани дієслова: активний, зворотно-середній, пасивний. Дієслова, яким не властива категорія стану. Категорія числа і роду в дієслівних формах. Типи дієвідмін. Дієслова I та II дієвідміни й атематичні дієслова. Розрізнення дієвідмін за морфологічними ознаками інфінітива. Утворення дієслівних форм від основи теперішнього часу та від осно-ви інфінітива. Способи словотвору дієслів.

Дієприкметник як проміжний розряд між дієсловом і прикметником. Синтаксична роль дієприкметника. Активні й пасивні дієприкметники та їх творення. Безособові форми дієприкметникового походження на -но, -то та їх синтаксична роль.

Дієприслівник як проміжний розряд між дієсловом і прислівником. Синтаксична роль дієприслівника. Утворення дієприслівників.

Визначення прислівника. Морфологічні ознаки прислівників та їх синтаксична роль. Групи прислівників за значенням. Групи прислівників за походженням. Ступені порівняння прислівників. Емоційно забарвлені прислівники. Питання про безособово-предикативні слова (слова «категорії стану»). Модальні слова. Групи за значенням і вживанням.

Визначення прийменника. Морфемний склад прийменників. Утворення прийменників від інших частин мови. Значення і вживання прийменників. Основні значення прийменникових конструкцій.

Визначення сполучника. Поділ сполучників за походженням і будовою. Сполучники сурядності і підрядності. Сполучники та сполучні слова.

Визначення частки, функція часток у мові. Групи часток за місцем у реченні, за функціями, за значенням.

Визначення вигука. Типи вигуків за значенням і вживанням. Розряди вигуків за походженням. Перехід самостійних слів і словосполучень у вигуки. Синтаксичні функції вигуків. Звуконаслідувальні слова. Вербоїди.

Синтаксис

Синтаксис як граматичне вчення про будову зв'язної мови. Синтаксичні одиниці. Словосполучення і речення як основні синтаксичні одиниці, їх спільні і відмінні риси. Предикативність / непередикативність як головна ознака, що розрізняє речення і словосполучення. Словосполучення і слово. Питання про відношення предикативних сполук до словосполучення.

Словосполучення як синтаксична одиниця, що характеризується наявністю синтаксичного зв'язку між її компонентами. Короткі відомості з історії вчення про словосполучення; неоднакове розуміння словосполучення в сучасних працях із синтаксису. Вільні («синтаксичні») і зв'язані («нерозкладні») словосполучення; фразеологічні сполуки та їхнє відношення до словосполучення. Словосполучення мінімальної конструкції (прості); їх структурні схеми (моделі), ускладнені (складні) як комбінації кількох простих та їхні різновиди. Синтаксичні зв'язки між словами у словосполученні, зв'язок сурядний і підрядний. Види сурядного зв'язку – відкритий і закритий. Засоби їх вираження. Питання про належність сурядних сполук до словосполучення. Форми підрядного зв'язку між компонентами словосполучень – узгодження, кореляція, керування, прилягання, інтеграція. Узгодження та його різновиди: формальне, смислове, оказіативне. Особливості зв'язку між компонентами у прикладкових сполуках. Керування. Види: сильне, напівсильне, слабке, безпосереднє і посереднє, неваріативне і варіативне. Прилягання та його різновиди. Питання про т. зв. іменне прилягання. Засоби вираження підрядних зв'язків. Питання про синтаксичний зв'язок між компонентами предикативної сполуки. Словосполучення, утворені на основі підрядних зв'язків. Типи підрядних словосполучень.

Речення як синтаксична одиниця. Ознаки речення. Предикативність та інтонація повідомлення як основні визначальні ознаки речення. Два розуміння предикативності в діяхронії та синхронії: предикативність як вид відношень між компонентами граматичної

основи речення і як граматичне значення, утворене комплексом часткових значень, що співвідносять зміст речення з дійсністю. Класифікаційні схеми речень у синтаксисі. Речення прості й складні.

Просте речення. Типи за метою висловлення: розповідні, питальні та спонукальні, бажальні. Інтонаційне їх оформлення. Речення окличні, стверджувальні і заперечні речення: типи із судженням. Прагматичні типи речень. Типи речень за структурою – прості й складні. Прості речення дво-складні й односкладні; непоширені і поширені. Просте двоскладне речення. Підмет і присудок як головні члени, що складають структуру двоскладного речення. Підмет простий і складений. Способи їх вираження. Присудки прості і складені. Типи складених присудків, способи їх вираження. Види зв'язку і при зв'язкових членів у складених присудках. Складний присудок.

Односкладні речення. Короткий огляд розробки опрацювання питання про одно-складні речення. Типи односкладних речень. Означено-особові, узагальнено-особові, неозначено-особові речення. Безособові речення. Питання про інфінітивні речення. Номінативні (називні) і генетивні речення. Вокативні речення. Питання про слова-речення та їх різновиди. Структура поширеного речення. Другорядні члени речення у двоскладних й односкладних реченнях. Короткі відомості з історії вчення про другорядні члени речення; сучасний стан учення про члени речення.

Другорядні члени речення та способи їх вираження. Означення. Узгоджені й неузгоджені означення. Прикладка. Вирази означення і прикладки словосполученням.

Додаток. Прямі й непрямі додатки. Способи їх вираження.

Обставини, типи обставин за значенням, вираження їх різними частинами мови і словосполученнями.

Порядок слів у реченні. Граматичне значення і стилістична роль порядку слів. Поняття про інверсію.

Повні і неповні речення. Різновиди неповних речень за складом. Роль неповних речень у монологічному і діалогічному мовленні.

Речення як комунікативна одиниця, будова якої зумовлена конституцією. Актуальне членування. Засоби вираження актуального членування – порядок слів, місце фразового наголосу. Співвідношення граматичного й актуального членування висловлень.

Речення з однорідними членами. Однорідність і способи її вираження. Однорідні та неоднорідні означення. Питання про речення з однорідними присудками. Узагальнювальні слова при однорідних членах.

Речення з відокремленими членами. Поняття про відокремлення. Умови відокремлення другорядних членів. Відокремлені означення, додатки, обставини.

Уточнювальні члени речення: семантика і структура

Вставні і вставлені слова в реченні. Значення і граматичне їх вираження.

Приєднувальні конструкції, особливості структурного і семантичного вияву.

Звертання. Значення і способи вираження звертання.

Складне речення. Питання про структурну схему складного речення. Складні речення мінімальної конструкції, утворені одним із видів синтаксичного зв'язку. Типи складних речень: за структурою і семантикою.

Складносурядні речення. Сміслові відношення між частинами складносурядного речення та засобами зв'язку між ними. Формальні типи складних речень.

Складнопідрядні речення. Структура складнопідрядного речення; відмінності у тлумаченні їх складових частин. Логіко-граматична, формально-синтаксична та структурно-семантична класифікації підрядних речень. Основні типи підрядних речень, що виділяються в сучасній літературі.

Складні речення з неохарактеризованим зв'язком – безсполучникові складні речення. Засоби вираження зв'язків між частинами безсполучникових речень. Основні різновиди безсполучникових речень.

Питання про семантико-синтаксичні співвідношення між безсполучниковими, складносурядними та складнопідрядними реченнями.

Складні речення ускладненої конструкції, утворені на основі кількох видів зв'язку або неодноразовим повторенням одного виду зв'язку як комбінації мінімальних конструкцій. Складні синтаксичні конструкції.

Пунктуація. Принципи пунктуації. Пунктуація й синтаксична система мови. Пунктуація й інтонація. Основні типи пунктуаційних знаків та огляд їх уживання в простому та складному реченнях. Функції розділових знаків.

Устный ответ должен представлять собой четкий, последовательный рассказ на тему, сформулированную в вопросе экзаменационного билета. Обязательными требованиями к ответу на вопросы являются исчерпанность и конкретность.

Исчерпывающий ответ на вопросы билетов позволит выявить уровень знаний, полученных студентом при изучении дисциплин специализации. Особое внимание следует обратить на вопросы, которые в современной лингвистике и литературоведении остаются дискуссионными. Студент должен самостоятельно аргументировать изложенные им теоретические положения, иллюстрируя их достаточным количеством примеров, сочетая теоретические знания с материалом соответствующих разделов.

В случае необходимости экзаменатор и члены экзаменационной комиссии могут не ограничиваться ответом студента на вопросы билета и анализом предложения и проверяют глубину и качество знаний выпускника путем дополнительных вопросов.

Ответы студента на все вопросы (как основные, так и дополнительные) должны произноситься четким литературным языком. Культура устной речи – показатель общего уровня образованности и специальной подготовки студентов-филологов. Поэтому языковое оформление ответа должно быть безупречным. Студенту следует позаботиться о последовательности изложения материала, точности, выразительности, придерживаться норм литературного языка. Практика свидетельствует, что типичными ошибками, которые допускают студенты при устном ответе на вопросы, являются следующие: орфоэпические (неправильное ударение в словах), лексические (неправильное или неточное употребление слов, терминов), грамматические (ошибочное употребление падежных окончаний, неправильное согласование и управление) и другие.

Принимается во внимание также орфографическая, пунктуационная и стилистическая грамотность студента.

Основна література

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова: Фразеологія. 2-е вид., доп. і перероб. – Харків: Вища школа, 1988. – 137 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – 212 с.
3. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 386 с.
4. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматика укр.. мови / І.Вихованець, К.Городенська; За ред. І.Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари2, 2004. – 400 с.
5. Волох О.Т. Сучасна українська літературна мова. – К.: Вища шк., 1986. – 199 с.
6. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір.
7. Морфологія: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1999. – 207 с.
8. Горпинич В.О. Українська морфологія: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: ДДУ, 2000. – 364 с.
9. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – К.: Вища шк., 1972. – 4-те вид. – Ч. 1. – 402 с.
10. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с.
11. Сучасна українська літературна мова / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969 – 1973.
12. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я. Плющ. – 4-те вид., стереотипне. – К.: Вища школа, 2003. – 430 с.

13. Сучасна українська літературна мова. / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.
14. Сучасна українська мова: Підручник /О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю.Шевченко та ін.; За ред. О.Д. Пономарева. – К.: Либідь, 1997. – 400 с.
15. Український правопис / АН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови – 4-те вид., випр. й доп. – К.: Наук. думка, 2005. – 240 с.
16. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 408 с.

Додаткова література

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – 247 с.
2. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – 2-е вид., перероб. і доповн. – К.: Вища шк. Вид-во при КДУ, 1978. – 374 с.
3. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 368 с.
4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 288 с.
5. Панько Т.І., Кочерган І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
6. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – Тернопiль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 348 с.
7. Русанівський В.М. Історія української літературної мови: Підручник. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.
8. Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – 405 с.
9. Ющук І.П. Українська мова. – К.: Либідь, 2003. – 640 с.

IV. УКРАИНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА

Дохристиянський період культури Київської Русі

Давня українська міфологія. Поняття «міфологія», «демонологія», «вірування», «повір'я». Слов'янські боги. Пантеон князя Володимира. Язичницькі вірування давніх слов'ян. Двосвіття – унікальне явище, що виникло в Київській Русі після прийняття християнства. Трансформація міфів у християнських обрядах. «Велесова книга» – ймовірна літературна пам'ятка V–IX ст. Історія відкриття, питання автентичності. Зміст «Велесової книги».

Фольклор і література

Міфологія і фольклор – скарбниця національної культури. Поняття про фольклор. Відмінність структури фольклору від літератури. Жанрова система українського фольклору. Проблеми сучасного вивчення українського фольклору. Українська фольклористика.

Література Київської Русі

Література Київської Русі – перший період давньоукраїнської літератури. Перекладна література. Жанрове розмаїття перекладної літератури: Біблія (Біблія як Святе Писання, як літературно-історична пам'ятка. Українські переклади Біблії), житійні (агіографічні) твори, патристика, апокрифи, хронографи (церковно-історична література), збірники афоризмів, природничо-наукова література, повісті та романи («Александрія», «Девгенієве діяніє», «Повість про Варлама і Йоасафа», «Повість про Акіра Премудрого»).

Оригінальна література. Літописання. «Початковий літопис» (1093 р.), «Повість минулих літ» (1113р.), Київський (1200р.), Галицько-Волинський (Галицький – 1201–1261 рр., Волинський – 1262–1291рр.) літописи як складові «Літопису Руського». Зміст і композиція літописів. Легенди, перекази, вставні новели у літописах. Особа літописця. Ораторське письменство. Митрополит Іларіон «Слово про закон і благодать». Кирило Туровський. Житійні твори («Житіє Феодосія Печерського», «Житіє Ольги», «Сказаніє і страсть і похвала святу ю мученику Бориса і Гліба»). «Поученіє Володимира Мономаха». Композиція. Тематичне багатство твору.

Паломницька література. «Житіє і хоженіє Даніїла, руської землі ігумена». Патерики, або «отечники». «Києво-Печерський патерик». Найвидатніші пам'ятки епохи – «Слово о полку Ігоревім», «Слово о погибелі Руської землі», Історія відкриття і видання «Слова о полку Ігоревім». Особа автора і питання про місце і час написання. Образи твору, особливості жанру. Українські переклади і переспіви «Слова о полку Ігоревім». Історико-літературне значення «Слова о полку Ігоревім».

Ренесансні тенденції в українській літературі XIV-XVI ст.

Поняття про епоху ренесансу. Відбудова культурного і літературного життя після монголо-татарського панування. Продовження традицій літератури Київської Русі. Західноруські, або літовсько-руські літописи.

Розвиток культури і освіти. Роль братств, братських шкіл, колегій у поширенні освіти та культури. Заснування Києво-Могилянської Академії (1632р.). Книговидавнича справа в Україні. Діяльність І. Федорова.

Латиномовна поезія. Поетична творчість Юрія Дрогобича, Павла Русина, Станіслава Оріховського, Себастьяна Фабіяна Кленовича («Роксоланія»).

Полемічна література кінця XVI ст. Старше покоління полемістів. Герасим Смотрицький. Відомості про письменника. «Ключ царства небесного» (1587р.). Стефан Зизаній та Клірик Острозький як представники полемічної літератури. «Апокрисис» Христофора Фіلالета.

Початки українського віршування. Поетична творчість Д. Наливайко, П. Беринди, «Хронологія» Андрія Римші. Панегірики Г. Смотрицького.

Бароко в українській літературі XVII-XVIII ст.

Поняття про епоху бароко. Полемічна література початку XVII ст. «Пересторога» (анонім) – полемічна пам'ятка початку XVII ст. Значення твору. Молодше покоління полемістів. Творчість Мелетія Смотрицького («Тренос») та Захарія Копистенського («Палінодія»). Релігійно-проповідницька проза. Відомості про Інокентія Гізеля, Лазаря Барановича, Іоанікія Галятовського, Антонія Радивиловського, Михайла Андреллу. Розвиток традицій літописання. «Синопис» – короткий нарис східнослов'янської історії від найдавніший часів до останньої чверті XVII ст. Козацькі літописи. Літопис Самовидця. Літопис Григорія Грабянки. Літопис Самійла Величка. Особливості стилю кожного з творів. Відображення історичного і літературного життя в літописах. Історіософський трактат «Історія Русів».

Поезія епохи бароко. Шкільні курси поетики. Підручники з піітики. Героїчна поезія (Касіян Сакович). Польськомовна поезія Лазаря Барановича. «Курйозні» вірші Івана Величковського. Тематична і жанрова розмаїтість віршів Климентія Зиновіїва.

Розвиток драматургії. Шкільна драма. Творчість Феофана Прокоповича. «Володимир» (1705р.) – перша п'єса на історичну тему. Історична п'єса «Милість Божа» (анонім). Розробки теорії драми (Г. Кониський, Ф. Прокопович, Л. Горка, М. Довгалевський). Інтермедії до драм Я. Гаватовича, М. Довгалевського та Г. Кониського. Вертепна драма – вид лялькового театрального дійства. Зв'язок з шкільною драмою. Творчість «мандрівних» дяків. Пародії і травестії.

Життєвий і творчий шлях Г. Сковороди

Огляд життя і творчості. Філософські, естетичні та суспільно-політичні погляди. Втілення у філософських і літературних творах просвітницько-демократичних ідей гуманізму. Філософська проза. Збірка морально-повчальних притч «Байки Харківські». Поетична книга «Сад божественних пісень, що проросли із зерен Святого Письма». Біблійна основа творчості. Значення творчості Г. Сковороди в розвитку української та інших слов'янських культур.

Становлення нової української літератури

Поняття та періодизація нової української літератури. Історичні умови розвитку культури та літератури кінця XVIII – першої половини XIX ст. Вплив ідей європейського романтизму на розвиток культури та науки. Інтерес до народної творчості. Збірники М. Максимовича, М. Цертелева, П. Лукашевича. Інтерес до національної історії. Маніфест Г. Квітки-Основ'яненка «Супліка до пана іздателя». Історична зумовленість появи «Енеїди» І.

Котляревського. Відкриття університету в Харкові. Розвиток української журналістики, науки, літератури.

Напрямки і течії в розвитку нової української літератури; класицизм, сентименталізм, романтизм, просвітительський реалізм. Бурлескно-травестійна стильова течія: традиція XVII – XVIII ст. та її оновлення у творах початку XIX ст..

І. Котляревський та його школа. Огляд життя і творчості. «Енеїда» – бурлескно-травестійна поема. Різні прочитання «Енеїди». Розвиток драматургії. «Наталка Полтавка» – перший драматичний твір нової української літератури. Значення п'єси для розвитку української драматургії та театрального мистецтва. Розвиток драматургії після І. Котляревського.

Розвиток прози. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко – зачинатель і перший класик української прози. Бурлескно-реалістичні твори («Салдацький патрет», «Конотопська відьма»). Сентиментально-реалістична проза («Маруся», «Добре роби, добре й буде», «Козир-дівка», «Сердешна Оксана»). Реалістична проза російською мовою. Драматичні твори («Сватання на Гончарівці» – перша соціально-побутова комедія). Поєднання у творчості автора ознак класицизму, сентименталізму, бароко та художніх засобів фольклорного зображення дійсності.

Розвиток байки. Загальний огляд жанру. Творчість П. Гулака-Артемовського, Л. Боровиковського, Є. Гребінки.

Романтизм в українській літературі першої половини XIX ст.

Романтизм як художній напрям у літературі. Його особливості: спрямованість до абсолютного ідеалу, порив до безмежного, утвердження індивідуальної свободи, пріоритет суб'єктивного в мисленні, волі й почуттях, протиставлення мрії та дійсності. Зв'язок романтизму з фольклором та національним рухом.

Романтична поезія. Провідні жанри: балада, елегія, романс, пісня, дума-медитація, ліричний опис. Основні теми: історичного минулого та національно-визвольної боротьби, «співця», світ народних повір'їв і звичаїв, народного побуту й сімейного життя, особистісно-психологічна сфера.

Поети-романтики. Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомарова, О. Афанасьєв-Чужбинський, В. Забіла, М. Петренко.

Діяльність «Руської трійці», її боротьба за розвиток української літературної мови та літератури. Альманах «Русалка Дністровая».

Романтична проза. Провідні жанри: фольклорно-етнографічні нариси, оповідання, повісті, романи. Творчість Л. Боровиковського, М. Костомарова, Є. Гребінки («Чайковський» – побутово-історичний роман). Рання проза П. Куліша («Ориця», «Гордовита пара»).

Історико-романтична драматургія. М. Костомаров «Сава Чалий», «Переяславська ніч».

Життєвий і творчий шлях Т. Г. Шевченка

Огляд життя і творчості. Періодизація творчості Т. Шевченка: рання поезія (1837–1843), поезія «трьох літ» (1843–1845), «невольничя» поезія періоду заслання (1847–1857), творчість останніх років життя (1857–1861).

Драматичні твори Т. Шевченка. Шевченко – художник. Значення творчості Т. Шевченка в розвитку української культури.

Основна і додаткова література

1. Антонович Д. Українська культура. – К., 1993.
2. Аполлонова лютя: київські поети XVII–XVIII ст. – К., 1982.
3. Білецький О. Хрестоматія давньої української літератури. – К., 1952.
4. Білецький О. Від давнини до сучасності. Збірник праць з історії української літератури. – К., 1960.
5. Білецький О. Зібрання творів: у 5 т. – К., 1965.
6. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах, віруваннях. – К., 1993.
7. Велесова книга. Легенди. Міти. Думи. / Упоряд. Б. Яценко. – К., 1995.
8. Виклади давньослов'янських легенд або міфологія / Уклад. Я. Головацький. – К., 1991.
9. Возняк М. Історія української літератури: у 2 кн. – Львів, 1994.
10. Волинський П. З творчого доробку. – К., 1973.

11. Воропай О. Звичаї нашого народу: у 2 т. – К., 1992.
12. Грицай М., Микитась В. Шолом Ф. Давня українська література. – К., 1978 (1989).
13. Грицай М. Українська драматургія XVII–XVIII ст. – К., 1974.
14. Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т.; 9 кн. – К., 1993.
15. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – К.; Л., 1912.
16. Давній український гумор і сатира / Упоряд. Л. Махновця. – К., 1959.
17. Давня українська література. Хрестоматія / Упоряд., передмова та коментарі М. Сулими. – К., 1994.
18. Закувала зозуленька: антологія української народної творчості. – К., 1989.
19. Знойко О. Міфи Київської землі та події стародавні. – К., 1989.
20. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1994.
21. Історія української літератури X–XVIII ст.: методичні матеріали / Укладачі Ю. Ісіченко, В. Яременко. – Харків.: Вид-во Харків. ун-ту, 1989.
22. Історія української літератури X–VIII ст. / Уклад. В. Полек. – К., 1992.
23. Історія української літератури: перша половина XIX ст. – К., 1980.
24. Каганов І. Українська книга кінця XVI – XVII ст. – Харків, 1959.
25. Калениченко Н. Українська література XIX ст. Напрями, течії. – К., 1977.
26. Кисіль О. Український театр. – К., 1968.
27. Літературна спадщина Київської Русі і українська література XVI–XVIII ст. – К., 1981.
28. Літопис Самовидця. – К., 1971.
29. Літопис руський (за Іпатським списком). – К., 1989.
30. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – К., 1992.
31. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури. – К., 1992.
32. Марсове поле: героїчна поезія на Україні X – поч. XIX ст.: у 2 кн. – К., 1988–1989.
33. Микитась В. Давня література Закарпаття. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1968.
34. Микитась В. Іван Франко як дослідник давньої української літератури. – К., 1988.
35. Микитась В. Іван Франко – дослідник української полемічної літератури. – К., 1983.
36. Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.
37. Пам'ятки братських шкіл на Україні: кінець XVI – початок XVII ст.: тексти, дослідження. – К., 1988.
38. Письменники Західної України 30-х – 50-х років XIX ст. – К., 1965.
39. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. – К., 1993.
40. Повість минулих літ: літопис / Переказ В. Близнеця. – К., 1986.
41. Повість врем'яних літ: літопис (за Іпатським списком) / Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В. Яременка. – К., 1990.
42. Поліщук Ф. Вивчення давньої літератури у 8 класі. – К., 1984.
43. Поліщук Ф. Український фольклор. Давня українська література. – К., 1991.
44. Семчишин Я. Тисяча років української культури. – К., 1993.
45. Сидоренко Г. Українське віршування: від найдавніших часів до часів Шевченка. – К., 1972.
46. Слабошпицький М. З голосу нашої Клію: події і люди української історії. – К., 1993.
47. Слово о полку Ігоревім / Упоряд. та прим. О. Мишанича. – К., 1986. (також інші видання).
48. Софонович Ф. Хроніка з літописців стародавніх. – К., 1992.
49. Сулима М. Українське віршування кінця XVI – початку XVII ст. – К., 1985.
50. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – Львів, 1990.
51. Українська література XIV–XVI ст. / Автор вступ. статті і редактор В. Микитась. – К., 1987.
52. Українська література XVII ст. / Упор. В. Кречотня. – К., 1987.
53. Українська поезія: кінець XVI – початок XVII ст. / Упоряд. В. Колосова, В. Кречотень. – К., 1978.
54. Українська поезія: середина XVII ст. / Упоряд. В. Кречотень, М. Сулима. – К., 1992.
55. Українська поезія XVI ст. / Упоряд. В. Яременка. – К., 1987.
56. Українська поезія XVII ст. (перша половина): антологія / Упоряд. В. Яременка. – К., 1988.
57. Українські інтермедії XVII–XVIII ст. / Вступ. стаття і відп. ред. М. Гудзія. – К., 1960.
58. Українська література XVI–XVIII ст. та інші слов'янські літератури. – К., 1984.
59. Українське літературне бароко. – К., 1987.

60. Українська народна поетична творчість: хрестоматія / Упоряд. Ф. Поліщука. – К., 1968.
61. Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1955.
62. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.
63. Український драматичний театр. – К., 1967.
64. Хропко П. Біля джерел української реалістичної поезії (10–40-ві роки XIX ст.) – К., 1972.
65. Хропко П. Українська драматургія першої половини XIX ст. – К., 1972.
66. Чалий Д. Становлення реалізму в українській літературі (Перша половина XIX ст.). – К., 1956.
67. Чижевський Д. Історія української літератури від початків до доби реалізму. – Нью-Йорк, 1956.
68. Шубравський В. Українська драматургія першої половини XIX ст. – К., 1958.
69. Шубравський В. Від Котляревського до Шевченка. – К., 1976.
70. Щурат В. Вибрані праці з історії літератури. – К., 1963.
71. Яценко М. На рубежі літературних епох. – К., 1967.

Класичний реалізм в українській літературі другої половини XIX ст.

Історичні умови розвитку літератури другої половини XIX ст. Активізація культурного і громадсько-політичного життя. Складність українського літературного і культурного розвитку (Валуєвський циркуляр 1863р., Емський указ 1876р.). Розвиток преси в 40х-60х р. XIX ст. Журнал «Основа» – осередок українського культурного життя.

Огляд прозових жанрів. Творчість Марка Вовчка, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного.

Огляд життя і творчості Марка Вовчка. Етнографічна діяльність. Внесок у російську та французьку літератури: «Рассказы из народного русского быта», «Маруся», «Тюлевая баба», «Глухой городок». «Народні оповідання» – панорамна, багатобарвна різноманітність і водночас типовість людських характерів, ситуацій. «Інститутка» – перша соціально-побутова повість. «Три долі» – перша психологічна повість.

Світоглядні позиції П. Куліша. П. Куліш – перший український професійний літературний критик. Робота над перекладом Біблії. Український «Буквар» П. Куліша, читанка «Граматика» і перший український фонетичний правопис «кулішівка». Поетична творчість. Перекладацька, фольклористична, видавнича діяльність П. Куліша. «Чорна рада» – перший український історичний роман. Драматичні твори.

Огляд життя і творчості І. Нечуя-Левицького. Рання творчість («Бурлачка», «Микола Джеря», «Кайдашева сім'я»). Звернення до теми зображення життя інтелігенції («Хмари»). Історичні твори («Князь Єремія Вишневецький», «Гетьман Іван Виговський»).

Життєвий і творчий шлях Панаса Мирного. Національний епос новітніх часів: «Хіба ревуть воли, як явила повні?» – соціально-психологічний роман. Повість «Повія».

Епос І. Нечуя-Левицького й Панаса Мирного: спільне й відмінне у художній манері.

Українська поезія другої половини XIX ст.

Розвиток поезії. Вплив західно-європейських напрямів і течій. Особистісно-психологічна, соціальна, історична теми у творчості українських поетів.

Поетична творчість П. Куліша. «Досвітки. Думи і поеми» – «національно-емоційне озвучення» історичного минулого. «Хутірна поезія». «Дзвін» – науково-публіцистичний, полемічний і сатиричний стилі політичної, філософсько-історичної, громадянської лірики. Збірка перекладів і переспівів «Позичена кобза». «Хутірні недогарки» – відтворення побутових деталей, описовостей, об'єктивності малюнка.

Багатогранність творчості Л. Глібова. Елегійний роздум і романтична споглядальність лірики Глібова. Твори для дітей Дідуся Кенира. Байки Глібова – «мініатюрні повісті». Розвиток українського байкопису від Г. Сковороди до Л. Глібова. Глібов і Крилов.

Особливості поезії С. Руданського, «Співомовки» – гуморески, балади. Жанрове розмаїття лірики: філософія, медитація, алегорія публіцистичного характеру, вірш-автопортрет, вірш-оповідання, віршове послання, історична медитація, романси та «співомовки». Віршовані історичні поеми-хроніки («співи»). Переклади і переспіви. Перекладацька діяльність. С. Руданський і Крим.

Творчість Юрія Федьковича. Творчість П. Грабовського. Оспівування Грабовським героїки революційного подвигу. Грабовський про завдання митця і мистецтва в громадському житті. Перекладацька діяльність.

Український театр і драматургія другої половини XIX ст.

Загальний огляд української драматургії та театру другої половини XIX ст. Організація першого професійного українського театру. Діяльність корифеїв українського театру М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Заньковецької. Поєднання фольклорного і етнографічного матеріалу, уваги до соціальних конфліктів і психологічної виразності характерів – визначальна риса драматургії цього періоду. Романтична поетика історичних драм М. Старицького, І. Карпенка-Карого. М. П. Драгоманова. Життя і творчість авторів.

І. Я. Франко. Життя і творчість

І. Франко – видатний український письменник, вчений, перекладач, літературний критик, етнограф, громадський діяч. Сфери багатогранної діяльності І. Франка, її вплив на культурний і політичний розвиток України в останній чверті XIX – на початку XX ст. Життєвий і творчий шлях. Бориславський цикл повістей і оповідань. Збірка оповідань «В поті чола» (1890 р.): її значення в розвитку новелістики. Збірки «З вершин і низин» (1893 р.) та «Зів'яле листя» (1896 р.). Повісті та романи 90-х р. XIX ст. Віршові збірки та поеми цього часу. Франко – драматург. Франко – казкар. Франко – перекладач. Історико-літературна діяльність. Популяризація і дослідження творчості І. Франка.

Особливості розвитку української літератури наприкінці XIX – початку XX ст.

Історичні умови розвитку української літератури рубежу віків. Активізація громадсько-культурного руху. Перетворення у 1893р. Товариства ім. Т. Г. Шевченка в Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка (НТШ). Відкриття в 1903р. пам'ятника Котляревському, видання часописів «Київська старина», «Рада», «Українська хата», «Дзвін». Значення часопису «Літературно-науковий вісник» (ЛНВ). Розвиток мистецтва. Поява у 1907 р. за ініціативи М. Садовського першого стаціонарного українського театру. Діяльність М. Лисенко, К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового.

Формування і розвиток українського модернізму. Декаданс як перший етап розвитку модернізму (І. Франко «Зів'яле листя» (1896 р.), «Декадент»). Неоромантизм Лесі Українки як стильова течія раннього модернізму. Естетичні принципи модернізму М. Вороного. Полеміка з І. Франком. Альманах «З-над хмар і долин» – перший маніфест українського модернізму. Риси модернізму в творчості письменників-реалістів І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Карпенка-Карого.

Основні художні течії в літературі кінця XIX – початку XX ст. Натуралізм, символізм, імпресіонізм, неоромантизм, авангардизм, постімпресіонізм, експресіонізм, футуризм, сюрреалізм. Особливості розвитку поезії, прози, драматургії. Короткий огляд.

Життєвий і творчий шлях Лесі Українки. Дитячі роки Лариси в родині Косачів-Драгоманових. Формування світогляду. Перша книжка поезій «На крилах пісень» (1893 р.). Оцінка збірки І. Франком. Поетична творчість. Епічна поезія. Драматургія Лесі Українки – нове явище в українській літературі. Проблемно-філософська і психологічна драма (драматичний діалог, драматична і трагічна поема, драматичний етюд, монолог тощо). Переклади. Публіцистика і літературна критика. Леся Українка і Крим.

Українська проза кінця XIX – початку XX ст.

Художнє оновлення прози («Нова школа»). Визначальні особливості творчості М. Коцюбинського, О. Кобилянської, В. Стефаника. Експресивний стиль прози М. Яцкова. Поєднання ліричного настрою з натуралістичними тенденціями, формальні символи, містика. Майстерність психологічної новели, розробка символістичної повісті («Огні горять», «Блисканиці», «Танець тіней»).

Драматизм соціальної проблематики у творчості А. Тесленка (оповідання «Хуторянка», «Степ», повість «Страчене життя»). Життя сільської інтелігенції («Вечеря», «Гріх»). Трагедія талановитої людини («Талант»).

Майстерність розкриття дитячої психології в оповіданнях С. Васильченка («Дош», «Свекор») та Б. Грінченка.

Розвиток жанрів історичної повісті та роману (О. Маковей «Ярошенко», А. Чайковський «Олюнька»).

Багатогранність творчості Гната Хоткевича. Марко Черемшина як літописець гуцульського села («Чічка», «Туга», «Верховина»). Микола Зеров про стиль творів М. Черемшини («ліричне квітування»).

Українська поезія кінця XIX – початку XX ст.

Розвиток поезії – різноманітність напрямів і течій, їх взаємодія.

Гумористична та сатирична поезія В. Самійленка. Ліричні поезії циклу «Весна». Жанрово-стильові особливості поезії М. Вороного (символіка урбаністичних пейзажів, космізму, патріотизму, всесвітня скорбота, обожнювання краси, модерне осмислення фольклору, поєднання класичної строгості форми й особливої версифікаційної образності).

Лірика О. Олеса. Жанрове різноманіття громадянської та інтимно-пейзажної лірики – романсова лірика, масова пісня, поетичний образок, портрет, медитація, присвята, лист-послання, дидактичні притчі – «ізмарагди», сатиричні вірші й поеми, поеми-феєрії, казки.

Лірика Агатангела Кримського («Пальмове гілля. Екзотичні поезії»). Оцінка збірки І. Франком.

Творчість поетів «Молодої Музи». Елегійність як домінуючий настрій поезії Б. Лепкого. Трагічне світовідчуття, мотиви смутку, розчарування в поезії П. Карманського. Мелодійність, мотиви слов'янської міфології в ліриці В. Пачовського.

Поетичні пошуки й здобутки Г. Чупринки та М. Філянського, В. Кобилянського, М. Чернявського.

Драматизм життєвої і творчої долі В. Винниченка.

Огляд життя і творчості В. Винниченка. Громадянська і політична діяльність. «І відкляти такий узався?» – І. Франко про В. Винниченка. Рання проза (Збірка «Краса і сила»). Новаторство драматургії В. Винниченка. Леся Українка про прозову та драматургічну творчість письменника. Соціально-філософські романи Винниченка («Лепрозорій», «Записки Кирпатого Мефістофеля», «Сонячна машина»). «Щоденник» В. Винниченка. Значення творчості В. Винниченка в розвитку української літератури і культури.

Поетичний світ П. Г. Тичини.

Драматургія життєвої і творчої долі П. Тичини – «феномен доби» (В. Стус). Загальна характеристика ранньої творчості (зб. «Сонячні кларнети», «Замість сонетів і октав», «Плуг»). Поєднання різних стильових тенденцій і символізму, неоромантизму, експресіонізму, імпресіонізму. Ідейно-естетичні, філософські, гуманістичні шукання в симфонії «Сковорода». Творчість П. Тичини 30-х років XX ст. (зб. «Вітер з України», «Чернігів»). Художні втрати митця (зб. «Партія веде»). Творчість післявоєнного періоду (зб. «І рости і діяти», «Могутність нам дана», «Срібної ночі»). Творчий компроміс поета і його «третє цвітіння» в добу шістдесятництва (зб. «В серці у моїм»). Перекладацька діяльність.

Проблеми розвитку новітньої української літератури.

Історичні умови розвитку новітньої української літератури. Соціалістична революція, теорія робітничого класу як гегемона історії з його ідеологією колективізму й інтернаціоналізму. Громадянська війна. Створення СРСР. Культурна революція. Питання періодизації новітньої української літератури.

Організація літературних сил в окремих групах, спілках, об'єднаннях: селянських письменників – «Плуг», пролетарських – «Гарт», «Жовтень», ВУСППу, комсомольських – «Молодняк», «лівого фронту» – Аспанфут, Комункульт – Нова Генерація – ОППУ, техномистецької групи «А», групи конструктивістів «Авангард», літорганізацій «Вапліте», «Ланка», «Марс», «Пролітфронт», спілки революційних письменників «Західна Україна» та «Гроно», група письменників-«неокласиків». Вихід маніфестів літературних організацій, альманахів, збірників, журналів («Мистецтво», «Шлях мистецтва», «Плуг», «Червоний шлях», «Життя і революція», «Нова генерація», «Глобус», «Всесвіт», «Вікна»). Перша «Літературна газета» та журнал «Критика».

Літературна дискусія 1925–1928 рр. Роль М. Хвильового. Утворення єдиної Спілки письменників Радянської України.

Перший Всесоюзний з'їзд радянських письменників: шляхи і проблеми розвитку письменства. Обґрунтування теорії та принципів «соціалістичного реалізму». Наслідок орієнтації на єдиний творчий метод, вульгаризація реалізму.

Українська поезія «розстріляного відродження». Течії, стилі, персоналії.

Револьюційний романтизм «перших хоробрих» (Г. Михайличенко, В. Чумак, В. Еллан-Блакитний). Неоромантизм Ю. Яновського, О. Влизька. Футуризм М. Семенка. Модерна творчість П. Поліщука, М. Йогансена.

Життя та творчість В. Сосюри. Лірика автора. Поєднання революційних, патріотичних і любовних мотивів. Романтизація революційної дійсності в поемі «Червона зима» Збірка «Поезії». Тематична новизна збірок тридцятих років ХХ ст. Творчість у роки Великої Вітчизняної війни («Лист до земляків»). Поезія «Любіть Україну». «Загадкова простота» індивідуального стилю лірики поета.

Творчість «неокласиків» М. Зерова, М. Драй-Хмари, П. Филиповича, Ю. Клена, М. Рильського.

М. Бажан. Початок творчості (зшиток «Контрасти настрою»). Літературна діяльність в роки Великої Вітчизняної війни («Сталінградський зошит»). Історична поема «Данило Галицький». Поема «Політ крізь бурю» (Шевченківська премія 1965 р.). Оповідання у віршах «Боги Греції», «Сіль» – пафос захисту здобутків загальнолюдської культури. Бажан – перекладач.

Поетичний світ В. Свідзинського. В. Стус про В. Свідзинського (стаття «Зникоме розцвітання особистості»). Філософська самозаглибленість митця.

Українська проза першої половини ХХ ст.

Жанрово-стильове розмаїття прози. Рух «від новели до роману». Найпоширеніші стильові тенденції: революційний романтизм і неоромантизм, імпресіонізм, реалізм, неореалізм, експресіонізм. Проза ліризована (Г. Михайличенко, М. Яловий, А. Любченко), авантюрно-пригодницька, «сюжетна» (М. Йогансен, Ю. Смолич), імпресіоністична (М. Івченко), новели Г. Косинки.

М. Хвильовий (Фітільов) – поет, прозаїк, критик. Збірки «Сині етюди», «Осінь». Тематика (героїка революції у психологічному сприйманні, сатира на новий побут, внутрішня роздвоєність нової людини, людина на роздоріжжі вибору, крах романтичної ілюзії та передбачення майбутнього). Проблеми інтелігенції (роман «Вальдшнепи»), переродження адміністративного й партійного апарату («Санітарійна зона», «Повість про Івана Івановича»). Повернення спадщини Хвильового.

Григорій Косинка (Стрілець). Життєвий шлях, трагічна загибель. Григорій Косинка – український селянин у пореволюційну епоху. Роздвоєність його душі між ідеологією та загальнолюдськими цінностями («Серце»). Поєднання неореалістичної описовості та імпресіоністичної виражальності у стилі оповіді.

Андрій Головка. Своєрідність творчої манери. Майстерність розкриття дитячої психології («Пилипко», «Червона хустина»). Повісті з життя молоді («Зелені серцем»). Романи «Бур'ян», «Мати».

Юрій Яновський. Романтичність світовідчуття. Еволюція Яновського – прозаїка: від неоромантизму до соцреалізму. Рання мала проза (зб. «Мамунтові бивні»): авантюрно-пригодницький сюжет, морально-етичні колізії, емоційно-романтична інтерпретація складної дійсності крізь призму образу автора, іронія. Неоромантична повість «Байгород» як вітаїстичне прославлення краси, молодості, всепермагаючого кохання. Романи «Майстер корабля», «Чотири шаблі», «Вершники», «Мир».

Валер'ян Підмогильний. Загальна характеристика неореалістичної прози: тематичне розмаїття, психологізм, філософічність (екзистенційність), особливості оповіді, іронічність, зображення «цілісної» людини (в єдності біологічного, духовного, соціального). Український модерний роман «Місто», екзистенційна «Повість без назви». Підмогильний – перекладач зарубіжної літератури.

Остап Вишня (Павло Губенко). Створення жанру «усмішки». Ідейно-тематична багатоманітність сатири й гумору. Популярність письменника в 20ті-30ті роки ХХ ст. Творчість воєнного та післявоєнного часу («Зенітка», «Ленінград і ленінградці»). Щоденник «Думи мої,

думи мої...» Трагізм життя і творчості. Значення творчості в розвитку української сатири та гумору.

Участь українських письменників у Другій Світовій війні (у складі Червоної армії, в партизанському русі тощо). Розвиток художньої публіцистики, поезії, пісенності. Активізація патріотичної тематики, проблеми історичної пам'яті, героїчного пафосу.

Життя і творчість Олександра Довженка. Життєвий шлях письменника. О. Довженко – кінорежисер. О. Довженко – прозаїк (жанр кіноповісті). Відображення в творах О. Довженка переломних етапів життя і боротьби українців: соціалістична революція («Звенигора», «Арсенал», «Щорс»); колективізація та індустріалізація («Земля», «Іван», «Потомки запорожців»); Велика Вітчизняна війна (публіцистика, новели, повісті «Україна в огні», «Повість полум'яних літ»); проблеми післявоєнного життя («Поема про море»); художньо-філософське осмислення народних основ і джерел сучасності («Зачарована Десна»); осмислення майбутнього («В глибинах космосу»). «Щоденник» як джерело до вивчення історії життя митця та історії доби. Світове значення творчості.

Українська драматургія 20-30-х років ХХ ст.

Розвиток українського театру («Березіль» Л. Курбаса, Харківський театр ім. І. Франка) та драматургії: від ідеологічних агіток до психологічної драми. На перетині традицій «корифеїв», зарубіжної класики, модерну. Новий тип героя. Драматичне, ліричне, комічне, сатиричне у драматичних жанрах. Творчість В. Винниченка, М. Куліша, І. Дніпровського, М. Ірчана, К. Буревія, І. Кочерги, Я. Мамонтова, І. Микитенка, О. Корнійчука.

Микола Куліш. Драматизм життєвої долі. Драматична трилогія про українське село 1919–1930 рр. («97», «Комуна в степах», «Прощай, село»). Утвердження реалізму. Сатиричні трагікомедії («Отак загинув Гуска», «Хулій Хурина», «Мина Мазайло»). Засоби творення характерів. Національне і загальнолюдське в драмі «Народний Малахій». Лірична драма про громадянську війну «Патетична соната». М. Куліш – драматург-новатор.

Іван Кочерга. Огляд життя і творчості. Драма «Алмазне жорно» – новий підхід до трактування історії. Драматичні поеми «Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий». Історична основа і художній вимисел. Значення творчості Кочерги в розвитку жанру драматичної поеми.

Література Західної України до 1939 року.

Особливості розвитку літературного процесу Західної України до 1939 року (автономність, відкритість зарубіжним традиціям, продовження ідейно-естетичних пошуків літератури «молодомузівців» та «Розстріляного Відродження»).

Розвиток поезії: Б. Кравців, Б. -І. Антонович, С. Гординський.

Розвиток прози: О. Турянський («Поза межами болю» – віра у всеперемагаючу силу людського духу); Б. Лепкий (історичні оповідання, повісті); Катря Гриневичева, Наталина Королева, Ірина Вільде (доля жінки, «краса людських почуттів»).

Література української діаспори

Еміграція українських митців за кордон. «Празька поетична школа»: історіософічні мотиви, звернення до фольклорної традиції, культ сильної особистості, заангажованість науковою ідеєю, ідея «трагічного оптимізму», наскрізний мотив аристократизму духу.

Табори «Ді-Пі» як культурно-мистецькі осередки. «МУР» (Мистецький український рух) та його роль у гуртуванні українських митців.

Розвиток прози (І. Багрянний, У. Самчук, В. Барка). Її автобіографічність, мотиви ностальгії, пошуки сильного героя, поєднання романтизму, реалізму, модернізму.

Нью-Йоркська поетична група. Утворення Нью-Йоркського об'єднання письменників «Слово». Емма Андрієвська, Богдан Бойчук, Віра Вовк, Патриція Калина, Богдан Рубчак, Юрій Тернавський.

Основна і додаткова література

1. Агеєва В. Українська імпресіоністична проза. – К., 1994.
2. Білецький О. Збір. праць: у 5 т. – К., 1965.
1. Булавицька М. В. Мороз М. О. Леся Українка: бібліографічний покажчик 1884–1970. – К., 1972.
2. Вороний М. Театр і драма: збірка статей. – К., 1989.

3. Губар О. Чорноморська хвиля. Донецьк. 1995.
4. Гундорова Т. Проявлення слова: Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів, 1997.
5. Дем'янівська Л. С. Українська драматична поема. – К., 1984.
6. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. – К., 1981.
7. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
8. Живиця: хрестоматія української літератури XX ст.: у 2 кн. – К., 1998.
9. Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. – К., 1990.
10. Ільницький М. Від “Молодої музи” до “Празької школи”. – Львів, 1995.
11. Історія української літератури: у 8 т. – К., 1968.
12. Історія української літератури кінця XIX ст. – поч. XX ст. – К., 1983.
13. Історія української літератури XX ст.: у 2 кн. – К., 1993.
14. Історія української літератури XX ст.: у 2 кн. – К., 1998.
15. Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія: у 3 кн. – К., 1998.
16. Калениченко Н. Л. Українська література кінця XIX – поч. XX ст.: напрями, течії. – К., 1983.
17. Коцюбинський М.: бібліографічний покажчик. – Чернігів, 1989. К., 1965.
18. Куш О. Ольга Кобилянська: бібліографічний покажчик. – К., 1960.
19. Куш О. Осип Маковей: бібліографічний покажчик. – Львів, 1958.
20. Лепкий Б. – видатний український письменник: збірник статей і матеріалів. – Тернопіль, 1993.
23. Лесин В. Лесь Мартович: бібліографічний покажчик. – Львів, 1968.
24. Літературознавчий словник-довідник. – К., 1997.
25. Матеріали до вивчення української літератури: у 5 т. – К., 1961.
26. Молода муза. – К., 1989.
27. Наєнко М. Українське літературознавство: школи, напрями, тенденції – К., 1997.
28. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1997.
29. Ставицький О. Українська драматургія поч. XX ст. – К., 1964.
30. Стефаник В. у критиці та спогадах. – К., 1970.
31. Українка Леся. Збір. творів: у 12 т. – К., 1975–1979.
32. Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – К., 1988–1995.
33. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.: у 4 кн. – К., 1994.
34. Филипович П. П. Літературно-критичні статті. – К., 1991.
35. Франко І. Я. Збір. творів: У 50 т. – К., 1976-1986.

Шляхи і проблеми розвитку української прози в другій половині XX ст.

Суспільно-історичні процеси 50-60-х років XX ст. (викриття тенденцій тоталітаризму, початки демократизації суспільства). Якісні зміни в українській літературі: спроба подолати канон соцреалізму, її подальша психологізація, активізація аналітичного начала, утвердження гуманістичних, загальнолюдських цінностей, збагачення художніх засобів.

Прихід у літературу «шестидесятників» – митців громадянської мужності й новаторського бачення дійсності (О. Гончар, В. Дрозд, В. Шевчук, Ю. Щербак).

Суспільно-історичні процеси з середини 60-х – до початку 80-х років XX ст. Демократизація суспільного життя, увага до соціальних проблем.

Реалістична традиція у прозі. Роман-диалогія Григорія Тютюнника «Вир». Фольклорна основа поетики прози М. Стельмаха («Дума про тебе», «Правда і кривда», «Чотири броди»).

Неоромантична проза О. Гончара. Особливості світобачення (віра в гуманізм, прагнення краси, доброти, любові, гостре чуття сучасності, потяг до духовних джерел рідного народу). Своєрідність індивідуального стилю («поетичний реалізм», романтичний пафос, ліричність і публіцистичність оповіді, пластичність художнього мислення). Особливості ранньої новелістики («Весна за Моравою», «Модри камінь», «Ілонка»). Роман-трилогія «Прапорнощі». Роман у новелах «Тронка». Морально-етичні, суспільні проблеми «Собору».

Творча історія роману. Творчість в умовах ідеологічного тиску («Циклон», «Берег любові», «Бригантіна», «Твоя зоря»).

Історична романістика П. Загребельного, Р. Іванчука, Ю. Мушкетика.

Розвиток історично-біографічного жанру (З. Тулуб, О. Іваненко, В. Канівець, Р. Іванчук).

Українська «химерна проза» як спроба протистояти методу соцреалізму (О. Ільченко, В. Дрозд, В. Земляк, Є. Гуцало).

Український театр і драматургія другої половини ХХ ст. (О. Коломієць, М. Зарудний, Я. Стельмах).

Українська поезія другої половини ХХ ст.

Поглиблення у поезії 60 – 80-х років гуманітарних начал, патріотично-інтернаціональних мотивів, морально-етичних роздумів. Жанрово-стильове збагачення. Посилення уваги до інтимно-особистих моментів, елементи камерності, дискусії про шляхи та можливості поезії, її місце в житті і літературному процесі.

«Шістдесятництво» і дисидентський рух (доля В. Стуса, І. Світличного). Ідейно-стильове розмаїття творчої палітри поетів-шістдесятників. Участь у русі «шістдесятництва» Ліни Костенко.

Традиція й новаторство поезії В. Стуса. Особливості індивідуального стилю Ліни Костенко (філософічність, історизм мислення, традиційність, висока культура поетичного вислову, інтелектуалізм, «заряд актуальної публіцистичності»). Історичні романи у віршах «Маруся Чурай», «Берестечко».

Громадянська та інтимна лірика В. Симоненка, її патріотична декларативність і викривальна публіцистичність. Поєднання планетарної масштабності з інтимною камерністю поетичного образу в поезії М. Вінграновського. Авангардне експериментаторство І. Драча. Фольклорні мотиви та неонародництво лірики Б. Олійника. Поєднання громадянських мотивів з патріотичною проблематикою в поезії раннього Д. Павличка, стихія інтимного чуття, філософія зрілої творчості. Сатира й гумор С. Олійника. Поезія І. Калинця, В. Підпалого, Ірини Жиленко.

«Київська школа» української поезії як явище «постшістдесятництва» (В. Голобородько, В. Кордун, М. Воробйов, М. Григорів). Опозиційність до парадного офіціозу й до «соцреалізму», прагнення «чистої» поезії.

Український художній переклад

Поняття художнього перекладу. Місце перекладацької діяльності в творчості українських письменників від давньої літератури до сьогодення. Провідні майстри художнього перекладу ХХ ст. (Борис Тен – М. Хомичевський, Г. Кочур, М. Лукаш, В. Мисик).

Шляхи і проблеми розвитку сучасної української літератури

Суспільно-історичні умови літературного процесу кінця ХХ – початку ХХІ ст. Стан і перспективи розвитку літератури. Постмодернізм як основний художній напрям сучасної художньої культури, його специфіка: плюралістичне співіснування й химерне поєднання різних стильових тенденцій, часткова опозиційність до традиції, наявність стильової еkleктики, універсальність проблематики, розімкнутість хронотопу (позачасовість і позাপросторовість зображення), епатажність (відвертий виклик), зміна функцій автора й героя. Основні літературні угруповання («Нова література», Бу-Ба-Бу, «Пропала грамота», «Нова дегенарція», «Західний вітер», «500»). Утворення АУП - Асоціації українських письменників. Письменники, що сформувалися або активізувалися в на зламі ХХ – ХХІ ст.: І. Андрусяк, Ю. Андрухович, С. Жадан, О. Жовна, Оксана Забужко, О. Ірванець, В. Кожелянко, В. Медвідь, Є. Пашковський, Ю. Покальчук, О. Ульяненко, В. Цибулько та інші.

Основна і додаткова література

1. Авторитет. Література і критика в час перебудови: статті, есе, інформація. – К., 1989.
2. Агеєва В. Український імпресіонізм: М. Коцюбинський, Г. Косинка, А. Головка. – К., 1994.
3. Агеєва В. Українська імпресіоністична проза. – К., 1994.
4. Андрусів С. Модус національної ідентичності: львівський текст 30-х років ХХ ст. – Тернопіль – Львів, 2000.
5. Бій ішов святий і правий: українська література в роки Великої Вітчизняної війни. – К., 1986.

6. Білоцерківець Н. БУ–БА–БУ та ін., або Дещо про український поетичний авангард // Літературна панорама 1990. – К., 1990.
7. Грабович Г. Велика література. – К., 1994.
8. Діалектика художнього пошуку: літературний процес 60–80-х років. – К., 1989.
9. Жулинський М. Наближення. – К., 1988.
10. Жулинський М. Подих третього тисячоліття. – Луцьк, 2000.
11. Жулинський М. Слово і доля. – К., 2001.
12. Зборовська Н. Феміністичні роздуми на карнавалі мертвих поцілунків. – Львів, 1999.
13. Ільницький М. Західноукраїнська і еміграційна поезія 20–0-х років. – К., 1992.
14. Карманський П. Українська богема. – Львів, 1996.
15. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980 рр. – К., 1994.
16. Кошелівець І. Сучасна література в УРСР. – Нью-Йорк, 1964.
17. Квіт С. Свобода стилю: есе та статті. – К., 1996.
18. Ковальчук О. Український повоєнний роман: проблеми жанрового розвитку. – К., 1992.
19. Кононенко П. Українська література. Проблеми розвитку. – К., 1994.
20. Кравченко А. Молода українська проза. – К., 1990.
21. Мельник В. Мужність доброти: літературно-критичні статті. – К., 1988.
22. Мельник Я. Сила вогню і слова: літературні портрети. – К., 1991.
23. Мовчан Р. Українська проза ХХ ст. – К., 1997.
24. Мишанич О. Повернення: літературно-критичні статті і нариси. – К., 1997.
25. Наєнко М. Романтичний епос: лірико-стильова течія в українській радянській прозі. – К., 1998.
26. Наєнко М. П'ятиліття українського роману: літературно-критичний нарис. – К., 1985.
27. Никанорова О. Поезії одвічна висота: літературно-критичні статті. – К., 1986.
28. Павлишин Л. Канон і іконостас: літературно-критичні статті. – К., 1997.
29. Панченко В. Будинок з химерами. – Кіровоград, 1998.
30. Плерома: мала українська енциклопедія актуальної літератури. – Івано-Франківськ, 1998.
31. Поза традиції: антологія української модерної поезії в діаспорі. – Київ – Торонто – Едмонтон – Оттава, 1993.
32. Процюк С. Лицарі стилосу та кав'ярень: есе про дев'яностиків. – К., 1996.
33. Салига Т. Продовження: літературно-критичні студії. – К., 1991.
34. Самчук У. Планета Ді – Пі: нотатки й листи. – Вінніпег, 1979.
35. Сверстюк Є. Блудні сини України. – К., 1993.
36. Слабошпицький М. Літературні профілі: літературно-критичні нариси. – К., 1984.
37. Скирда Л. Сучасна українська поезія. – К., 1990.
38. Стрілецька Голгофа: спроба антології. – Львів, 1992.
39. Таран Л. Енергія пошуку: літературно-критичні статті. – К., 1988.
40. Тарнавський О. Літературний Львів: спомини. – Львів, 1995.
41. Ткачук М. Метафора, що вивертає світ: поезія дев'ятдесятників // Кур'єр Кривбасу. – 1999. – Червень.
42. Ткачук М. Літературний процес 90-х років ХХ ст. // Українська мова та література (газ.). – 2000. - № 22.
43. Українська література ХХ сторіччя: навчальний посібник. – К., 1993.
44. Українська художня культура / За ред. І. Ф. Ляшенка. – К., 1996.
45. Харчук Р. Покоління постепохи: проза // Дивослово. – 1998. - № 1.
46. Чорній С. Український театр і драматургія. – Мюнхен – Нью-Йорк, 1980.

4.2. Основные требования к устному ответу обучающегося

Устный ответ должен представлять собой четкий, последовательный рассказ на тему, сформулированную в вопросе экзаменационного билета. Обязательными требованиями к ответу на вопросы являются исчерпанность и конкретность.

Исчерпывающий ответ на вопросы билетов позволит выявить уровень знаний, полученных студентом при изучении дисциплин специализации. Особое внимание следует обратить на вопросы, которые в современной лингвистике и литературоведении остаются дискуссионными. Студент должен самостоятельно аргументировать изложенные им теоретические положения, иллюстрируя их достаточным количеством примеров, сочетая теоретические знания с материалом соответствующих разделов.

В случае необходимости экзаменатор и члены экзаменационной комиссии могут не ограничиваться ответом студента на вопросы билета и анализом предложения и проверяют глубину и качество знаний выпускника путем дополнительных вопросов.

Ответы студента на все вопросы (как основные, так и дополнительные) должны произноситься четким литературным языком. Культура устной речи – показатель общего уровня образованности и специальной подготовки студентов-филологов. Поэтому языковое оформление ответа должно быть безупречным. Студенту следует позаботиться о последовательности изложения материала, точности, выразительности, придерживаться норм литературного языка. Практика свидетельствует, что типичными ошибками, которые допускают студенты при устном ответе на вопросы, являются следующие: орфоэпические (неправильное ударение в словах), лексические (неправильное или неточное употребление слов, терминов), грамматические (ошибочное употребление падежных окончаний, неправильное согласование и управление) и другие.

Принимается во внимание также орфографическая, пунктуационная и стилистическая грамотность студента.

4.3. Критерии оценки знаний, умений и навыков на государственном экзамене

Оценка **«отлично»** выставляется студенту, обнаружившему всестороннее систематическое и глубокое знание учебно-программного материала, умение свободно приводить примеры, иллюстрирующие основные тезисы ответа, усвоившему основную и дополнительную литературу, рекомендованную по данному учебному курсу. Материал изложен в определенной логической последовательности, литературным языком. Как правило, оценка **«отлично»** выставляется студентам, усвоившим взаимосвязь основных понятий комплекса лингвистических дисциплин в их значении для приобретаемой профессии, проявившим творческие способности в понимании, изложении и использовании учебно-программного материала. Таким образом, оценка **«отлично»** ставится студенту, если он:

- в полной мере усвоил теоретические знания, в том числе и методик выполнения определенной работы;
- при подготовке использовал источники из списка основной и дополнительной литературы;
- владеет терминологическим аппаратом дисциплины, приводит развернутые пояснения к дефинициям;
- в своих ответах, дополнениях, рассуждениях или замечаниях демонстрировал знание фактического материала, умение анализировать и интерпретировать материал;
- подтвердил знание основных вопросов темы.

Оценка **«хорошо»** выставляется студенту, обнаружившему полное знание учебно-программного материала, усвоившему основную литературу по данному курсу. Материал изложен в определенной логической последовательности, при этом допущены две-три несущественные ошибки, исправленные самостоятельно в процессе ответа. Как правило, оценка **«хорошо»** выставляется студентам, показавшим систематический характер знаний по комплексу дисциплин и способным к самостоятельному углублению знаний и навыков в ходе дальнейшей учебной работы и профессиональной деятельности. Таким образом, оценка **«хорошо»** ставится студенту, если он:

- в целом верно ответил на вопросы и продемонстрировал знакомство с методикой анализа и интерпретации эмпирического материала, но при этом не использовал оригинальные примеры и не привел развернутые комментарии к ним;
- не в полном объеме ответил на уточняющие вопросы;

– при подготовке использовал ряд источников из основного списка рекомендованной литературы;

– усвоил терминологический аппарат дисциплины, но дефиниции недостаточно развернутые и точные.

Оценка **«удовлетворительно»** выставляется студенту, обнаружившему знание основного учебно-программного материала в объеме, необходимом для дальнейшей учебной и предстоящей работы по профессии, справляющемуся с выполнением заданий, предусмотренных программой, знакомому с основной литературой по данному курсу. Таким образом, оценка **«удовлетворительно»** ставится студенту, если он:

– не продемонстрировал достаточно качественной подготовки к ответу (теоретическая подготовка поверхностная, работа с эмпирическим материалом интуитивная, а не системная);

– не смог ответить на дополнительные вопросы;

– не усвоил в полной мере приемы и методы анализа материала;

– при подготовке пользовался одним-двумя источниками из списка литературы;

– знает содержание основных терминов, однако не может привести дефиниции и привести примеры.

Оценка **«неудовлетворительно»** выставляется студенту, обнаружившему пробелы в знаниях учебно-программного материала, допустившему принципиальные ошибки при ответе на вопрос. Таким образом, оценка **«неудовлетворительно»** ставится студенту, если он:

– не знает ответов на основной и дополнительные вопросы;

– не знаком с учебной литературой по курсу;

– не владеет терминологическим аппаратом дисциплины.

5. ВЫПУСКНАЯ КВАЛИФИКАЦИОННАЯ РАБОТА ПО НАПРАВЛЕНИЮ ПОДГОТОВКИ 45.03.01 ФИЛОЛОГИЯ (БАКАЛАВРСКАЯ РАБОТА)

5.1. Порядок защиты выпускной квалификационной работы

Защита выпускной квалификационной работы проходит на открытом заседании государственной экзаменационной комиссии, на котором могут присутствовать, задавать вопросы и обсуждать ВКР все желающие. Защита ВКР осуществляется в присутствии научного руководителя. В ходе защиты студенту предоставляется слово для изложения сделанных им выводов и сформулированных предложений, ответов на вопросы членов ГЭК и иных лиц, присутствующих на защите. Задачами ГЭК является определение уровня теоретической подготовки студента, его подготовленности к профессиональной деятельности и принятие решения о возможности выдачи выпускнику диплома о соответствующей квалификации.

Для защиты теоретической, исследовательской выпускной квалификационной работы студенту предоставляется время на представление тезисов доклада (до 10 минут).

Защита начинается с доклада студента по теме ВКР. В процессе доклада студент должен опираться на мультимедийную презентацию работы, подготовленный наглядный графический (таблицы, схемы) или иной материал, иллюстрирующий основные положения работы. После завершения доклада члены ГЭК задают студенту вопросы. При ответах на вопросы студент имеет право пользоваться своей работой.

Тексты ВКР размещаются в ЭБС ГБОУВО РК КИПУ имени Февзи Якубова.

5.2. Квалификационные требования и характеристика выпускной квалификационной работы бакалавра

Выпускная квалификационная работа бакалавра выполняется на базе теоретических знаний и практических навыков, полученных студентом в течение всего срока обучения.

Выпускная квалифицированная работа бакалавра должна быть исследовательской, в которой анализируются актуальные проблемы истории, теории и практики филологии (языкознания, литературоведения). В исследовательской работе выпускник должен

продемонстрировать умение выделить проблему, актуальную в определенной области филологии, определить объект и предмет исследования, сформулировать его цели и задачи, проявить способность исследовать проблему, анализировать имеющийся эмпирический материал и научную литературу, делать обоснованные выводы, используя базовые теоретические и практические знания, полученные в процессе общепрофессиональной и специально-профессиональной подготовки.

Защита ВКР выпускником является завершающим этапом его обучения. Целью выпускной квалификационной работы является закрепление, систематизация и расширение теоретических и практических знаний в профессиональной сфере, развитие навыков самостоятельной работы и применение методов исследования; выявление подготовленности выпускника для самостоятельной работы в профессиональной области исследования. К защите ВКР допускаются обучающиеся, успешно завершившие в полном объеме освоение основной образовательной программы по направлениям подготовки высшего образования, разработанной университетом в соответствии с требованиями ФГОС высшего образования. При планировании учебного процесса на подготовку ВКР должно предусматриваться определенное время, продолжительность которого регламентируется ФГОС по соответствующему направлению.

Структура ВКР включает следующие элементы:

1. Титульный лист
2. Введение (актуальность и новизна работы, обзор литературы по теме; предмет, объект, цель, задачи, материал исследования; методы исследования материала, теоретическая и практическая значимость работы).
3. Основные главы (основное содержание работы, разбитое на главы и параграфы; выводы по главам)
4. Заключение (итоги исследования в соответствии с целью и задачами, перспективы работы)
5. Библиография
6. Приложения (при необходимости)

Подготовка ВКР может состоять из нескольких этапов:

- выбор темы и обоснование ее актуальности;
- составление библиографии, ознакомление с законодательными актами, нормативными документами и другими источниками, относящимися к теме работы (исследования);
- сбор фактического материала с учетом требований вида выполняемой работы;
- обработка и анализ полученной информации с применением современных методов;
- формулировка выводов и выработка рекомендаций;
- оформление ВКР в соответствии с установленными требованиями.

ВКР характеризуется особой научной формой изложения, использованием современного терминологического научного аппарата.

5.3. Структура и содержание выпускной квалификационной работы

Титульный лист является первой страницей выпускной работы и оформляется по типовому образцу (образец предоставляет кафедра).

Тексту выпускной квалификационной работы предшествует **оглавление или содержание** работы. Оглавление включает перечисление частей работы, начиная с введения и заканчивая приложениями, с указанием страниц.

Названия отдельных глав должны согласовываться с темой выпускной работы, а названия параграфов должны согласовываться с названиями соответствующих глав (но не совпадать с ними!); а также должны быть краткими, состоять из ключевых слов, несущих основную смысловую нагрузку. Нумерация параграфа включает номер главы и порядковый номер параграфа в ней.

Введение является вступительной частью выпускной квалификационной работы, в которой необходимо:

- обосновать актуальность выбранной темы с точки зрения практического решения актуальной проблемы;

- назвать основную цель работы и подчиненные ей более частные задачи, решение которых связано с реализацией поставленной цели;
- определить границы исследования (объект, предмет);
- определить теоретические основы и указать избранные методы исследования;
- описать структуру работы;

Цель выпускной квалификационной работы определяется исходя из темы работы, а также направления проведения исследования. Поставленная цель разукрупняется на комплекс задач, которые решаются в работе. Эти задачи в последующем находят отражение в названиях параграфов и глав.

Задачи ставятся в форме перечисления:

- Изучить... (исследовать...) (проанализировать...).
- Установить...(выявить...) (показать...).
- Наметить... (установить...) (разработать...).

Описание решения поставленных задач должно составлять содержание глав ВКР, а их формулировки стать заголовками этих глав. Каждая задача в свою очередь представляет собой совокупность частных задач (подзадач), составляющих параграфы глав работы. Таким образом, от правильной постановки цели и задач работы зависит вся логическая структура исследования, обоснованность наименования его глав и параграфов.

Объект – это комплекс, по которому ведется исследование.

По объему введение должно составлять примерно 5-7 % от общего количества текстового материала (то есть 2-3 страницы).

Основная часть работы должна содержать теоретические и практические положения рассматриваемой темы (проблемы).

Как правило, **первая глава** должна носить теоретический (методологический) характер. Название главы в теоретической части может повторять название темы.

В этой главе:

- описывается сущность и характеристика основных положений исследуемой проблемы (понятие, сущностные характеристики, показатели);
- оценивается место и роль данного исследования;
- освещаются изменения изучаемого явления за последние годы с целью выявления основных тенденций и особенностей его развития;
- описывается (уточняется) система факторов, оказывающих влияние на изучаемый предмет, процесс или явление и исследуется механизм этого влияния;
- дается система оценки действия исследуемого направления

Эта глава пишется на основе обобщения литературных источников и других материалов. Литературный материал должен быть хорошо изучен, критически осмыслен и творчески изложен. Текстовый материал следует проиллюстрировать таблицами, графиками, диаграммами, схемами. Каждая иллюстрация должна помещаться лишь после упоминания о ней в тексте, иметь подрисуночную или надтабличную подпись. В разделе должны содержаться ссылки на источник. Объем первой главы 15-20 страниц.

Вторая глава

На основе отобранного практического материала проводится необходимый анализ изучаемой проблемы с использованием различных современных методов анализа.

Полученные результаты рекомендуется оформить в виде таблиц, графиков, диаграмм, которые по необходимости могут быть расположены в тексте или вынесены в приложения.

Объем аналитической части обычно составляет 20-25 страниц текста, в зависимости от избранного направления исследования и личного творческого подхода студента. Эта глава может состоять из 2-3 параграфов логически взаимосвязанных.

Третья глава пишется в зависимости от выбранной темы.

Заключение (3-4 страницы текста) должно отражать теоретическую и практическую значимость выполненной работы. Оно включает в себя:

- оценку общего состояния объекта исследования и/или оценку изученности исследуемой проблемы;

- итоги анализа показателей по теме; обобщенные выводы по оценке существующего положения дел и выявленных проблем.

Допустима нумерация сделанных выводов.

Библиография (список использованных источников информации) составляется в алфавитном порядке с полным описанием источников, использованных при выполнении работы. Каждый включенный в список источник должен иметь отражение в любом из разделов выпускной работы и на него необходимо делать ссылки в тексте.

Приложения к выпускной квалификационной работе могут включать первичный исследовательский материал: анкеты, статистические данные, схемы, таблицы и другие вспомогательные материалы, на которые есть ссылки в тексте работы. Их наличие и качество свидетельствуют о глубине проработки материала по избранной теме, а также являются подтверждением обоснованности выводов и предложений.

Приложения подлежат нумерации в той последовательности, в которой их данные используются в работе.

5.4. Оформление выпускной квалификационной работы

Общие положения оформления:

Шрифт – 14, TimesNewRoman, интервал - 1,5 абзац – 1.25 (5 знаков). Размер полей: слева – 30 мм, справа – 10 (15) мм, сверху, снизу - по 20 мм. Объем более 50-60 страниц печатного текста. Нумерация со второй страницы (кроме титульного листа) – в правом верхнем углу. Выпускная квалификационная работа должна быть прошита. Отзыв руководителя, справка об антиплагиате подшиваются в начале работы в файле.

Заголовки

Название и нумерация глав, разделов, параграфов, пунктов в тексте работы и в оглавлении должны полностью совпадать. Заголовки глав (разделов) печатают симметрично тексту прописными (заглавными) буквами. Все заголовки работы выравниваются по центру страницы и отделяются от текста или других заголовков 1 интервалом сверху и снизу. Переносы слов в заголовках исключают. Знаки (точку или двоеточие) в конце заголовков не ставят. Если заголовок состоит из двух предложений, их разделяют точкой. Не допускается выделение заголовков другим цветом, подчеркиванием, отведением для них отдельных страниц работы. Каждую главу (раздел) основной части текста работы, а также введение, заключение, список использованных источников и литературы, приложения следует начинать с новой страницы. Параграфы и пункты оформляют на новой странице только в том случае, если от текста предыдущего параграфа или пункта осталось на листе не более четверти свободного места.

Цитаты

При оформлении работ следует помнить, что цитаты должны применяться тактично по принципиальным вопросам и положениям. Не рекомендуется обильное цитирование (употребление двух и более цитат подряд). Не допускается соединять две цитаты в одну, это равносильно подделке. Могут быть пропущены отдельные слова, словосочетания, фразы в цитате при условии, что, во-первых, мысль автора не будет искажена пропуском, во-вторых, этот пропуск будет обозначен многоточием. Нельзя сокращать слишком длинную цитату путем отбрасывания ее части, если такое сокращение меняет смысл цитаты на противоположный. Цитировать авторов необходимо только по их произведениям (первоисточникам). Когда первичный источник недоступен, разрешается воспользоваться цитатой этого автора, опубликованной в каком-либо другом издании, т. е. во вторичном документе. При цитировании нужно соблюдать точное соответствие цитаты источнику. Допустимо лишь следующее отклонение — модернизация орфографии или пунктуации по современным правилам, если это не индивидуальная орфография или пунктуация автора. Цитаты, точно соответствующие источнику, обязательно закавычиваются. Кавычки не ставят в стихотворной цитате, выключенной из текста, в цитате взятой эпиграфом к книге или статье, а также в перефразированной, т. е. пересказанной своими словами цитате. На каждую цитату: дословную или перефразированную, закавыченную или незакавыченную обязательно должна быть

оформлена библиографическая ссылка. Применение чужих мыслей, фактов, цитат без ссылки на источник заимствования расценивается по закону об авторском праве как плагиат.

Библиографические ссылки

При написании работ автор обязан давать библиографические ссылки на источник, откуда он заимствует материал или отдельные результаты. Библиографическая ссылка подтверждает фактическую достоверность работы, указывает сведения о цитируемом документе, дает возможность разыскать его и получить представление о содержании документа, его объеме, языке текста и прочем. Все библиографические должны быть внутритекстовыми.

Внутритекстовые библиографические ссылки оформляют в тексте работы после цитаты в круглых или квадратных скобках. Если фамилия автора и заглавие цитируемого документа вошли в основной текст работы в качестве его неотъемлемой части, то в ссылке, оформленной в круглых скобках, эти сведения не повторяют, а приводят недостающие элементы описания. Если описание цитируемого документа включено в список использованной литературы и пронумеровано, то внутритекстовую ссылку нужно оформить в квадратных скобках. В них указывают номер, под которым дано полное описание документа в списке.

Если ссылаются на определенные страницы документа, ссылку оформляют следующим образом: В своей книге Н. А. Баскаков [20, с. 29] писал: „.....— В ссылке на многотомное издание пишут также и номер тома. Если заимствуется идея, общая для разных работ одного или нескольких авторов, то в скобках указывают только номера этих работ.

Оформление списка использованных источников и литературы

Список использованных источников и литературы является органической частью любой исследовательской работы. Он помещается после основного текста ВКР и позволяет автору документально подтвердить достоверность и точность приводимых в тексте заимствований: цитат, идей, фактов, таблиц, иллюстраций, формул, текстов памятников и других документов, на основе которых строится исследование.

Оформление списка литературы осуществляется по ГОСТу (2011 года).

5.5. Примерная тематика выпускных квалификационных работ

Темы ВКР по русскому языку и литературе:

1. Структурно-семантические особенности наименований одежды в словарях С.И. Ожегова и В.И. Даля.
2. Мифопоэтонимы в русской поэзии XX века.
3. Проблема духовности в повести Г. Троепольского «Белый Бим Черное ухо».
4. Духовные катаклизмы эпохи в эпосе И. С. Шмелева «Солнце мертвых» и романе Е. Н. Чирикова «Зверь из бездны».
5. Онимные перифразы в литературно-поэтическом фонде XX века.
6. Литературная сатира К. Батюшкова в русском историко-литературном процессе 1-ой половины XIX века.
7. Кулинарно-гастрономическая лексика в произведениях Н. В. Гоголя.
8. Роль фразеологических единиц в создании художественного образа в творчестве В. Даля.
9. Фольклорные традиции в творчестве А. Н. Толстого.
10. Язык крымского города в аспекте неологии.

Темы ВКР по украинскому языку и литературе:

1. Парадигматичні відношення в українській фразеології.
2. Формальная дублетность в синтаксической терминосистеме.
3. Имена собственные в поэтическом идиолекте Лины Костенко.
4. Египетские образы и мотивы в творчестве Леси Украинки.
5. Фразеологические единицы украинского языка с компонентом-числительным и обозначающие количество.

6. Неоромантизм як модерна художня течія та особливості його функціонування в українській поезії кінця XIX – початку XX ст.
7. Фольклорные традиции в творчестве Ивана Котляревского.
8. Прості односкладні речення в поетичній картині світу Лесі Українки.
9. Роман «Доктор» в контексте творческих поисков Евгения Гребинк.
10. Речення з суб'єктивно-модальними формами в епістолярії Панаса Мирного.

Тематика ВКР розробляється на кафедрах, здійснюють реалізацію основної освітньої програми. Темы ВКР утверждаются на заседании кафедры, а затем – на ученом совете факультета по представлению выпускающих кафедр.

5.6. Критерии оценивания выпускных квалификационных работ

Оценка **«отлично»** выставляется за выпускную квалификационную работу, оформленную по всем правилам и представляющую собой самостоятельное законченное исследование на определенную тему, в котором демонстрируется: 1) умение собирать и анализировать фактический материал; 2) способность определять актуальность цели и задач и практическую значимость исследований; 3) умение применять современные методы филологических исследования; 4) способность анализа результатов и методического опыта исследования применительно к общей фундаментальной проблеме в избранной области; При этом в процессе защиты студент продемонстрировал в ответах на вопросы по докладу: 1) глубокие и полные теоретические знания в области исследования, умение анализировать научную литературу по проблеме исследования; 2) умение анализировать фактический или литературный материал; 3) владение научным стилем речи; 4) умение вести научную дискуссию.

Оценка **«хорошо»** выставляется за выпускную квалификационную работу, оформленную с незначительными нарушениями, в которой проиллюстрировано глубокое понимание сущности заявленной проблемы, рассматриваемых процессов и явлений, но представлены недостаточно обоснованные выводы по результатам проведенного исследования, не объяснены отдельные факты из результатов собственных исследований. При этом в процессе защиты студент не смог ответить на все вопросы.

Оценка **«удовлетворительно»** выставляется за выпускную квалификационную работу, имеющую существенные погрешности в оформлении, в которой не обоснована актуальность и новизна исследования, недостаточно полно представлены результаты предпринятого исследования; обнаруживаются затруднения в изложении результатов исследования, в объяснении принципов методик обработки данных. В процессе защиты студент не смог продемонстрировать владение научным стилем и убедительно ответить на вопросы членов ГЭК.

Оценка **«неудовлетворительно»** выставляется при несоответствии содержания выпускной квалификационной работы ее названию, цели, предмету, неумении студента обосновать выводы и объяснить результаты собственных исследований; неумении анализировать фактический языковой или литературный материал; неумении вести научную дискуссию.